

BORBENA DEJSTVA GRUPE VAZDUHOPLOVNIH DIVIZIJA

Grupa vazduhoplovnih divizija bila je operativno potčinjena Generalštabu JA i po njegovim direktivama je izvršavala borbene zadatke, za podršku operacija 1, 2. i 3. armije. Bile su uspostavljene direktne veze između štabova armija i štaba Grupe vazduhoplovnih divizija. Kod štabova armija su se nalazili vazduhoplovni oficiri za vezu i oficiri za navođenje aviona na ciljeve. Sovjetskih vazduhoplovnih predstavnika u štabovima naših armija nije bilo.

Za vazduhoplovne oficire veze pri štabovima armija izrađen je detaljan uput, u kojem su bile propisane dužnosti i odnos prema štabu armije, održavanje veze i izveštavanje, te način kontrole rada našeg vazduhoplovstva, obaveštajno-izviđačka služba, operativna služba, organizacija rada na novoosvojenim područjima u vazduhoplovnom smislu, postupak sa zaplenjenim vazduhoplovnim materijalom i mnogi drugi detalji.²⁹²

Naređenja, direktive, zapovesti i zahtevi su dolazili od Generalštaba JA, štaba vazduhoplovstva, sovjetske 17. vazdušne armije, 1, 2. i 3. armije. Po svim direktivama, zahtevima i naređenjima štab Grupe divizija je tesno saradivao sa sovjetskom grupom „Vitruk“. Zajednički su donošene odluke po svim pitanjima i tako usaglašavane slate potčinjenim jedinicama za izvršenje.

Jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvodile borbene zadatke na teritoriji Hrvatske, Bosne i Slovenije do linije Maribor — Dravograd — Novo Mesto — Kar-

lovac — Jajce — Kalinovik. Granica desno išla je linijom Batina — Beli Manastir — Pečuj — Čakovec — Ptuj — Maribor, a granica levo linijom Višegrad — Foča — Šćepan-polje. Zemljište na kom su vazduhoplovne jedinice vršile borbena dejstva je delom ravničasto, a delom planinsko. Ravničasto zemljište u Semberiji, Sremu, Slavoniji, Posavini i Podravini se pozitivno odražavalo na orijentaciju, pronalaženje ciljeva, tučenje objekata dejstva, prinudno sletanje i spasavanje posada, dok se planinsko zemljište negativno odražavalo na ove elemente.

Borbena dejstva su se vršila u uslovima slabe neprijateljske aktivnosti u vazduhu. Neprijateljska avijacija je izbegavala susrete sa našom avijacijom. Ona nije prelazila liniju fronta, a pojedinačni neprijateljski avioni i parovi lovaca osmotreni su samo tri puta iznad teritorije borbenih dejstava Grupe vazduhoplovnih divizija. U takvim uslovima jurišnoj avijaciji nije bila potrebna lovačka pratnja, a lovačke jedinice su pretežno bile orijentisane na izviđanje i tučenje ciljeva na zemlji.

Neprijateljska trupna PAO je bila jaka. Naročito je bila snažna niska PAO sa mitraljezima i topovima malog kalibra.

Meteorološki uslovi su bili loši, naročito u zimskim mesecima. Česte kiše i magle ometale su borbena dejstva, tako da se periodično nije moglo leteti na borbene zadatke i po nekoliko dana uzastopce.

Prema odredbama sovjetske meteorološke službe, koje su važile i za naše jedinice, zabranjivalo se letenje za avione tipa „11-2" pri visini donje baze oblaka ispod 100 metara i vidljivošću manjoj od 1 km, a za avion tipa „JAK" pri visini donje baze oblaka manjoj od 200 metara i vidljivosti od 3 km. Letenje se ograničavalo u uslovima, za „11-2" pri donjoj bazi oblaka od 100 do 200 metara i vidljivosti 1—3 km, a za avione „JAK" pri visini donje baze oblaka 200—500 metara i vidljivosti 3 km.²⁰³

Bez ispravnih radio-prijemnika i predajnika avioni se nisu puštah na poletanja. To se kontrolisalo dok su se avioni nalazili na zemlji. Vođa pare, odeljenja, komandir eskadrile, komandant puka, zavisno kakva je formacija

upućivana na zadatak, bili su dužni da radio-vezom traže dozvolu za poletanje, a isto tako da pozovu svakog pratioca u formaciji, radi kontrole ispravnosti veze i spremnosti da se poleti na zadatak. Tek posle toga rukovodilac letenja na aerodromu je odobravao poletanje.

Naši letaći su počeli da izvršavaju borbene zadatke 17. januara 1945. U početku su leteli kao pratioci u formaciji, a vođe su bili sovjetski letaći. To je bilo nužno, jer nisu imali borbenog iskustva, pošto su tek stizali u jedinice iz centra za preobuku. Vremenom su sticali praksu u sigurnom letenju i izvršavanju borbenih zadataka, pa su postepeno preuzimali uloge vođa formacija od sovjetskih drugova. Već krajem marta 1945, u pukovima i eskadrilama Grupe vazduhoplovnih divizija, bilo je dovoljno sposobnih pilota koji su određivani za vođe formacija u izvršavanju borbenih zadataka.

Borbeni zadaci su izvršavani po unapred sačinjenom planu i po pozivu na zahtev armije. Štab Grupe vazduhoplovnih divizija je izdavao naređenja za borbeno delatnost jedinica, vodeći računa o resursu aviona i motora, stanju pogonskog materijala i ubojnih sredstava a takođe i prema situaciji kod neprijatelja i naših kopnenih snaga. Određivan je nalet, koji se mogao utrošiti za dotični period vremena. U okviru odobrenog naleta i utroška ubojnog i pogonskog materijala divizije i pukovi su planirali izvršenje borbenih zadataka. Sva borbena delatnost vazduhoplovnih jedinica je usaglašavana i nalazila odraza u planovima sadejstva sa kopnenim jedinicama.

Određeno vreme za pripremu imao je svaki pojedini letać, pa se posle vršila kolektivna priprema kroz odeljenja, eskadrile i pukove. Bez jasno shvaćenog zadatka, što je bilo kontrolisano, niko nije mogao da poleti. Kritika izvršavanja borbenih zadataka bila je redovna.

Vazduhoplovne jedinice su letele na izvršavanje borbenih zadataka u formaciji pare, odeljenja i eskadrile. Formacije pare i odeljenja letele su u borbenom poretku stepena ili fronta, a u formaciji eskadrile u koloni odeljenja ešloniranih po visini. Ciljevi su napadani iz borbenog postroja „krug“, obrušavanjem sa visine 1.500 metara i iz brišućeg leta. Većinom je napad vršen iz levog zaokreta, a bombe su ispuštane pod uglom 20 do 30 ste-

peni. Vršena su 2 do 5 nalaza na objekte dejstva, a vreme predviđeno u obradi cilja trajalo je 10 do 20 minuta. Lovci pratnje su leteli nešto pozadi i sa nadvišavanjem formacija koje su štitali. Kada su lovci pratili jurišne avione odnos je bio 1 : 2 u korist jurišnika.

Formacije upućene na zadatke prelazile su liniju fronta preko određenog terena, ograničenog po širini i dubini. To su činile i pri povratku sa izvršenih borbenih zadataka. Takva ulazna i izlazna „vrata“ nosila su naziv „kontrolna propusna tačka“. Posade upućene na izvršavanje borbenih zadataka bile su dužne da se legitimišu našim kopnenim snagama za čiji račun su radile i čiju su teritoriju preletale. Za legitimisanje aviona u vazduhu služile su šifre preko radio-veze, svetlosni signali i ugovoreni pokreti avionom.

Neposredno izviđanje vremena i promena situacije na marš-ruti i u rejonima ciljeva vršilo se kada se za to imalo vremena i mogućnosti. Na takve zadatke su slate pare a rede pojedini avioni. Oni su javljali podatke posadama u vazduhu, ako su već letele na izvršavanje zadatka ili posle sletanja. Na osnovu dobijenih zadataka prethodnog izviđanja, preduzimale su se mere u odnosu na ranije planirane ciljeve, ih u odnosu na nove ciljeve, već prema nastaloj situaciji na osnovu dobijenih podataka od prethodnog izviđanja. Nisu retki slučajevi da se određenim formacijama morao menjati zadatak, bilo da su već poletele, ili su se čekala nova naređenja na aerodromima. Tako su se, zahvaljujući prethodnom izviđanju, postizali bolji rezultati i izbegavalo nepotrebno rasipanje snaga i sredstava.

Pri povratku sa borbenih zadataka, posade su morale imati jednu četvrtinu goriva u rezervoarima i jednu četvrtinu bojevog kompleta mitraljeske i topovske municije. Ratna praksa je naterala na donošenje takvih propisa i izdavanje naređenja u tom smislu. Posade su uzimane na odgovornost ako se nisu pridržavale ovih propisa. Ovo je bilo nužno, jer se na obratnoj marš-ruti moglo desiti da se vodi borba sa neprijateljskom avijacijom, ili da se iz nekih razloga moralo odstupiti od određene povratne marš-rute i leteti nekom drugom, koja je duža i zaobi-

lažnija. U takvim situacijama, bez rezervi u gorivu i municiji, avioni i posade bi bile plen neprijatelja.

Posade su dobijale borbene zadatke. Pored osnovnih bile su obavezne da izvršavaju i sporednije. Ako je, na primer, eskadrila dobila zadatak da bombarduje neprijateljski aerodrom, svaka posada u formaciji je bila dužna da dà podatke izviđanja na marš-ruti, u rejonu cilja, o samom cilju, o neprijateljskim protivdejtstvima i da li su primećeni novi momenti od onih koji su proučavani na pripremama. Od posada se striktno tražilo da dadu podatke o taktici neprijatelja i da li u tom ima novih momenata.

Praksa je bila da posade, posle sletanja, kratko raportiraju prvom pretpostavljenom starešini, a potom obaveštajnom oficiru u štabu puka, a u interesantnim slučajevima obaveštajnom oficiru u štabu divizije. Podaci su potom sumirani, korišćeni u jedinici i slati dalje višim vazduhoplovnim i kopnenim komandama i štabovima.

Uoči velike savezničke prolećne ofanzive opšta situacija na frontovima bila je sledeća.

Na istočnom frontu Crvena armija je zauzela Poljsku, skoro celu istočnu Prusku i Pomeraniju, izbila na liniju r. Odra, Slovačke planine, Estergom, Blatno jezero, reka Drava. Na krajnjem levom krilu nalazio se njen 3. ukrajinski front, orijentisan glavnim snagama prema Beču.

Na zapadnom frontu su saveznici izbili na Rajnu i obrazovali više mostobrana na desnoj obali, sa namerom da najpre zauzmu Rursku oblast, a zatim da preuzmu opštu ofanzivu ka Berlinu.

Na frontu u Italiji saveznici su iskoristili zatišje i u toku zime pripremali se za veliku prolećnu ofanzivu na „Gotsku liniju“ (jezero Komakno, Bolonja, Toksanski Apenini).

Na jugoslovenskom ratištu je Jugoslovenska armija, posle oslobođenja Makedonije, Srbije, Crne Gore, Dalmacije, Hercegovine i jugozapadne Bosne, uspostavila neprekidni front između reke Drave i Jadranskog mora. Time je Jugoslovenska armija samostalno držala deo strategijskog obruča oko Nemačke. Ona je imala ulogu ne

samo da sopstvenim snagama i sredstvima oslobodi svoju zemlju već i da kao udarna snaga, opštim pravcem Beograd — Zagreb — Ljubljana — Beljak, olakša i obezbedi operacije 3. ukrajinskog fronta u Mađarskoj i anglo-američkih u Italiji, povezujući njihova krila.

Nemački front odbrane u Jugoslaviji protezao se linijom reka Drava — reka Dunav — Sarengrad — ušće reke Drine u Savu — Sarajevo — Banjaluka — Bihać — Gospić — Karlobag. Odbrambeni front neprijatelja nije bio taktički povezan. Rovovskog tipa je bio samo u Sremu, dok je na ostalim delovima bio organizovan po sistemu samostalnih uporišta na komunikacijskim čvorovima, razdvojenim manjim ili većim međuprostorima. Deo neprijateljskog odbrambenog fronta u Sremu bio je isturen u odnosu na ostale delove. Ovako isturen front Nemci su držali radi zatvaranja savskog pravca i da bi sačuvali Slavonski Brod, preko koga su išle glavne komunikacije za povlačenje snaga Grupe armija „E“ koje su se nalazile u širem prostoru Sarajeva i u dolini reke Bosne.

Nemačke snage sačinjavah su 91. armijski korpus sa štabom u Našicama, 15. korpus sa štabom u Podravskoj Slatini, 34. korpus sa štabom u selu Nuštar kod Vinkovaca, 21. korpus sa štabom u Sarajevu, 15. brdski armijski korpus sa štabom u selu Ostrožac kod Bihaća, 69. rezervni armijski korpus sa štabom u Zagrebu. U Istri i Slovenačkom primorju nalazio se nemački 97. armijski korpus. U Trstu i Ljubljani nalazile su se jake nemačke policijske snage. Jadransku obalu su branile jake nemačke pomorske i obalne snage. Nju su sačinjavale jedna flotila eskortnih razarača i flotila torpednih čamaca, pet mornaričkih artiljerijskih diviziona i armijska artiljerija.

Italijanske neofašističke snage nalazile su se u Istri i Slovenačkom primorju u jačini od pet pukova teritorijalne milicije, pet samostalnih policijskih bataljona i četiri artiljerijska diviziona. Ustaške, domobranske i četničke snage bile su pod komandom nemačkih armijskih korpusa i po njihovim direktivama i zapovestima su radile i borile se protiv Jugoslovenske armije.

Naše snage, koje je potpomagala Grupa vazduhoplovnih divizija nalazile su se:

Prva armija. 1. operativna grupa korpusa, od koje je, 1. januara 1945, formirana 1. armija, posle oslobođenja Beograda nastavila je gonjenje neprijatelja preko Srema. Savlađujući protivnapade neprijatelja uspostavila je čvrst front na liniji selo Mohovo — istočno od sela Tovarnik — zapadno od Sida — selo Ilinci — selo Batrovci — leva obala reke Bosut do sela Lipovac. Front je na ovoj liniji stabilizovan i ostao sve do aprilske ofanzive naših armija.

Zadatak je 1. armije bio da u toku zime čvrsto drži front na dostignutoj liniji, da manevrima, snagama i sredstvima pomaže operacije 2. armije u istočnoj Bosni i da priprema jedinice, borbena sredstva i tehniku za proboj fronta i gonjenje neprijatelja.

Druga armija. Početkom januara 1945. južna operativna grupa divizija (17, 23, 25. i 45), koja se krajem decembra 1944. prebacila u istočnu Bosnu, preformirana je u 2. jugoslovensku armiju. Njoj je u operativnom pogledu bio potčinjen 3. korpus. Zadatak je 2. armije bio da proširi postojeću slobodnu teritoriju u istočnoj Bosni, da preseca neprijateljske komunikacije, da onemogućava odstupanje neprijatelja dolinama reka Drine i Bosne i da priprema jedinice, borbena sredstva i tehniku za ofanzivna dejstva i gonjenje neprijatelja.

Treća armija. Jedinice glavnog štaba za Vojvodinu (16, 36. i 51. divizija), koji je 1. januara 1945. preformiran u štab 3. armije, pošto su oslobodile Baranju, forsirale su reku Dravu i, zajedno sa 6. i 10. korpusom Glavnog štaba Hrvatske, obrazovale Virovitički mostobran. Neprijatelju je uspelo da 8. februara likvidira Virovitički mostobran i prisili jedinice 3. armije da se povuku na levu obalu reke. U sklopu martovske protivofanzive u Mađarskoj neprijatelj je kod Valpova i Donjeg Miholjca forsirao reku Dravu i obrazovao mostobran na njenog levoj obali. Stabu 3. armije tek 21. marta je uspelo da likvidira neprijateljski mostobran i uspostavi čvrst front na rekama Dravi i Dunavu.

Zadatak 3. armije je bio da likvidira neprijateljski mostobran u Baranji, a potom da čvrsto drži front na rekama Dravi i Dunavu i da priprema jedinice, borbena sredstva i tehniku za forsiranje reka, prelazak u ofan-

zivu i gonjenje neprijatelja do konačnog oslobođenja zemlje.²⁸⁴

Od početka novembra 1944. do 17. januara 1945. vazduhoplovne jedinice sovjetske grupe „Vitruk“ su same, bez učešća naših letaća, potpomagale operacije jedinica glavnog štaba za Vojvodinu, prve operativne grupe korpusa, a potom operacije 1, 2. i 3. armije kroz Baranju, Srem i istočnu Bosnu. Za to vreme su izvršile 2.098 borbenih letova, u trajanju 1493 časa i 29 minuta. Posle ovog perioda, sve do kraja aprila, naši i saveznički letaći su zajedno izvršavali borbene zadatke.²⁹⁵

Grupa vazduhoplovnih divizija, koja je počela sa borbenim dejstvima 17. januara 1945, dobila je zadatak da potpomaže operacije 1, 2. i 3. armije. Ona je imala ulogu da posredno i neposredno sadejstvuje armijama u odbijanju neprijateljskih protivnapada, sprečavanju odstupanja neprijatelja dolinama reka Drine i Bosne, konsolidaciji odbrane kopnenih jedinica, pripremama za veliku ofanzivu i na koncu u napadnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje.

Borbena dejstva Grupe vazduhoplovnih divizija su počela 17. januara, a završila se 25. maja 1945. Ceo tok borbenih dejstava može se podeliti na dva perioda:

prvi — od 17. januara do kraja marta — spada u zimske operacije kopnenih jedinica;

drugi — od 1. aprila do 25. maja 1945 — odnosi se na pripremu i izvođenje ofanzivnih operacija 1, 2. i 3. armije, i na borbe sa četnicima i ustašama na teritoriji Bosne.

1. DEJSTVA OD 17. AVGUSTA DO KRAJA MARTA 1945.

Jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su, u periodu od 17. januara do kraja marta 1945, potpomagale zimske operacije 1, 2. i 3. armije. Za to vreme odigrale su veliku ulogu u pomoći armijama pri odbijanju neprijateljskih protivnapada, u sprečavanju njegovog odstupanja doli-

*" Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945., str. 409—440.

^{2,5} Arhiv VII, kut. 1450A, reg. br. 2/75—6.

nama reka Bosne i Drine i u konsolidaciji odbrane naših kopnenih jedinica. Vazduhoplovstvo je vršilo operativna i taktička izviđanja, osmatranja bojišta, tuklo neprijatelja na suhoputnim i železničkim komunikacijama, na položajima, u naseljenim mestima, rušilo je mostove i druge prelaze preko reka.

U periodu zimskih operacija naših armija, jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su tukle ciljeve i objekte na neprijateljskoj teritoriji do linije: Virovitica — Daruvar — Novska — Doboj — Sarajevo — Višegrad. One su bazirale i izvršavale borbene zadatke sa aerodroma Laćarak, Krnježevci, Ruma, Zemun, Veliki Radinci, Novi Sad, Nadalj, Gospodinci, Bački Brestovac i Kupusina (kod Sombora).

U januaru 1945. je došlo do tesnog i neposrednog sa dejstva sa jedinicama 1. armije u Sremu, prilikom zastavljanju neprijateljskih protivnapada. Tu su jedinice 42. jurišne divizije odigrale važnu ulogu u borbi protiv neprijateljskih tenkova. Zbog takve situacije jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su bile usmerene, i to većinom borbenih zadataka, na podršku i pomoć jedinicama 1. armije.²⁹⁶

Neprijateljski 34. armijski korpus, ojačan sa 7. SS divizijom, izvršio je 17. januara napad na jedinice 1. armije, usmeravajući glavni udar ka Sidu. U toku 17. i 18. januara uspeo je da potisne snage 1. armije i da zauzme Tovarnik, Mohovo, Lovaš, Sid, kotu 114, Špainske Njive, Ilince.

Jedinice 1. armije su od 17. do 23. januara vodile defanzivne i ofanzivne borbe. Uspele su da proteraju neprijatelja iz Sida i da uspostave front na liniji od sela Mohovo do sela Lipovac i tu su liniju držale do aprilske ofanzive.²⁹⁷

Treća armija je u toku januara težila da proširi Virovitički mostobran. Zbog toga su njene 16. i 51. divizija dobile zadatak da 20. januara izvrše napad na neprijatelja u rejonu sela Čadavice i da ga nateraju na povlačenje pre-

²⁹⁶ Arhiv VII, kut. 1466, reg. br. 1/1, kut. 1460, reg. br. 1—7/1.

²⁹⁷ Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, str. 414—419.

ma selu Moslavina. U borbama koje su vođene sa mnogo žestine, snage 3. armije, zajedno sa jedinicama 6. i 10. korpusa, nisu uspele da izbore odlučujući rezultat u proširenju Virovitičkog mostobrana, pa su 1. februara prešle u odbranu na liniji: reka Drava, selo Velika Crešnjevica, selo Adolfovac, selo Zdenci.²⁹⁸

Nemci su u istočnoj Bosni u januaru držali utvrđena uporišta u Bijeljini, Brčkom, Bosanskom Samcu, Derventi, Gračanici i komunikacije Bijeljina—Brčko; Celić—Brčko i Brčko—Doboj.

Jedinice 2. armije vodile su u toku januara teške borbe na komunikaciji Vlasenica—Zvornik—Bijeljina sa nemačkom 22. divizijom i tvrđavskom brigadom „Kloc”. Nije im uspelo da u toku januara prekinu neprijateljski saobraćaj, ali je veći deo komunikacija bio stalno pod vatom naših jedinica. Stab armije je, krajem januara, naredio 17. i 28. diviziji da upadnu i oslobode Bijeljinu. Ove jedinice su četiri puta upadale u grad, ali im do kraja januara nije uspelo da ga oslobode.²⁹⁹

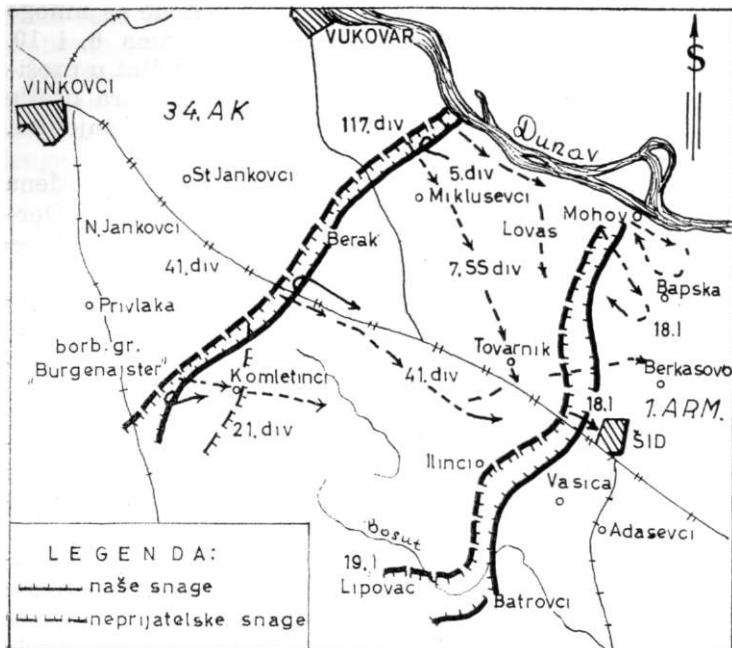
U toku januara jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su, u sadejstvu sa kopnenim jedinicama, izvršavale mnogobrojne i raznovrsne zadatke. 17, 18. i 19. januara Grupa vazduhoplovnih divizija je izvršila 493 uspešna borbena leta. Svi borbeni zadaci su izvršavani u sadejstvu sa jedinicama 1. armije u odbijanju neprijateljskog protivnapada. Vazduhoplovne jedinice su tukle neprijatelja u rejonima: Bapska, Sid, Tovarnik, Nijemci Cakovci, Sotin i Orolik. Osim toga, izvidale su drumove, železničke pruge i naseljena mesta pred frontom 1. armije.

U toku 20, 21, 22. i 23. januara Grupa vazduhoplovnih divizija je, avionima „II-2" i „JAK", izvršila 148 borbena letova. Za to vreme izvidala je prostoriju, čija se desna granica protezala linijom Mohovo—Sotin—Vukovar—Osijek—Donji Miholjac—Virovitica, a leva Borovci—Našice. Bombardovanjem i mitraljiranjem uništavana je živa sila i tehnika neprijatelja u rejonima: Sid, Mohovo, Tovarnik, Nijemci, Lovaš, Bapska i Ilinci.³⁰⁰

²⁸⁸ Završne operacije za oslobodenje Jugoslavije, str. 419—420.

²⁸⁸ Završne operacije za oslobodenje Jugoslavije, g., str. 426—433.

³⁸⁰ Arhiv VII, kut. reg. br. 1—4.

Operacije 1. armije u Sremu (januar 1945.)

Uz podršku avijacije jedinice 1. armije su oslobodile Šid, Adaševce i Vašicu. 23. januara 1. armija je potisla neprijatelja i uspostavila stabilan front, koji je čvrsto držala sve do aprilske ofanzive.

Posle 23. januara intenzitet podrške 1. armije počeo je da se smanjuje. Vazduhoplovne jedinice su do kraja meseca potpomagale i dejstva 2. armije. U toku 24. 25. i 31. januara izvršile su 161 borbeni let. Bombardovale su most preko Save u Brčkom, rejone Brčko, Bijeljina i komunikaciju između tih mesta, neprijateljske kolone na drumu Nova Kasaba — Drinjača, živu silu i tehniku pripkljenu u rejonima Dolgi Dol, Jasen (k. 693), Muslimanska Kaštela kod Drinjače. U sadejstvu također su tukle neprijatelja u rejonima Tovarnik, Lovas i Sotin.

Vazduhoplovne jedinice su 24, 25. i 31. januara izviđale rejone: Vukovar, Barč, Pitomača, Virovitica, Načice, Osijek, Vrbanja, Brčko, Vinkovci, Županja, Brod, Gradiška, Okučani, Banjaluka, Jajce, Doboj i Derventa.

Zbog slabih meteoroloških uslova jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija 26. januara nisu mogle izvršavati borbene zadatke, a 27, 28. i 30. januara ograničile su borbena dejstva na izviđanje. U toku ova četiri dana imale su samo 9 avio-poletanja.

U vremenu od 17. do 31. januara Grupa vazduhoplovnih divizija je izvršila 832 borbena leta u trajanju od 706 časova.³⁰¹

Vazduhoplovne jedinice su, od 17. do 31. januara bacile na neprijatelja: rasprskavajućih bombi (AO-2,5 AO-IO, AO-25) 6061 komad, fugasnih bombi od 50,100 i 250 kilograma 1640 komada, reaktivnih zrna kalibra 82 mm (RZ) 914 komada, raketnih zrna (132 mm) 2 komada, protivtenkovskih bombi (PTAB) 1842 komada, mitraljeskih zrna kalibra 7,62 mm (ŠKAS) 179141 komada, mitraljeskih zrna kalibra 12,7 mm (UBS) 24368 komada, topovskih granata kalibra 20 mm (SVAK) 13932 komada, topovskih granata kalibra 23 mm (VJ) 99100 komada, 190 komada OKV-16.³⁰³

Svojim dejstvima u januaru 1945. jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su onesposobile, oštetile i uništile: 8 protivavionskih topova, 23 topa, 5 bacača mina, 19 tenkova, 1 lokomotivu, 230 kamiona, 231 kola sa konjskom zapregom, 9 skladišta, izazvale 41 požar i ubile 1.782 neprijateljska vojnika i oficira.³⁰³

Grupa vazduhoplovnih divizija je težište borbenih dejstava, naročito jurišne avijacije, u februaru usmerila na podršku operacija 2. armije u istočnoj Bosni. To je bilo nužno, jer je neprijatelj izvlačio snage iz Grčke i Albanije dolinama reka. Osim toga uporno je nastojao da održi prelaze preko Save, radi veze sa snagama u Sremsu i Slavoniji. Zbog toga se žilavo borio u uporištima i na komunikacijama na teritoriji cele istočne Bosne.³⁰⁴

³⁰¹ Arhiv VII, kut. 1543, reg. br. 2/58—10, kut. 1450A, reg. br. 2/75—6.

³⁰³ Arhiv VII, kut. 1453, reg. br. 2/60—10.

³⁰³ Arhiv VII, kut. 1450A, reg. br. 2/76—6.

³⁰¹ Arhiv VII, kut. 1466, reg. br. 1/2, kut. 1460, reg. br. 8—30/1.

Situacija na frontovima u Slavoniji, Baranji, Sremu i istočnoj Bosni, februara 1945, odvijala se različito, a sve je zavisilo od namera, ciljeva i inicijativa strana.

U Slavoniji na Virovitičkom mostobranu neprijatelj je, prikupivši dovoljno snaga i sredstava, prešao 6. februara u napad na snage 3. armije. Takav poduhvat je preduzeo zbog priprema za planiranu martovsku ofanzivu u Mađarskoj. Nemačka vrhovna komanda je predviđala koordinirajuće napade pomoćnim snagama iz sastava grupe armija „E” sa desne obale reke Drave iz rejonu Donji Miholjac i Valpovo u pravcu Pečuja i Belog Manastira. Da bi se ovaj zadatak izvršio trebalo je naterati naše snage da napuste desnu obalu Drave.

Stab 3. armije, da bi izbegao frontalne borbe sa nadmoćnijim neprijateljem, naredio je 8. februara 16., 36. i 51. diviziji da se povuku na levu obalu Drave. Prebacivanje divizija preko reke, uz pomoć 6. i 10. korpusa, uspešno je izvršeno. Jedinice 3. armije su zauzele odbrambeni front na rekama Dravi i Dunavu i tu liniju čvrsto držale do kraja februara.

Prva armija je držala front u Sremu, uspostavljen u januaru.

Druga armija je vodila borbu sa Nemcima, ustašama, domobranima i četnicima na komunikacijama Drinjača — Zvornik, Zvornik — Tuzla, Doboj — Gračanica — Tuzla. Jedinicama armije je uspelo da 11. februara preseku komunikaciju Drinjača — Zvornik i da razdvoje snage nemačke 22. divizije, koje su se ovom komunikacijom povlačile. Tek je krajem februara nemačkoj 22. diviziji uspelo, uz teške borbe i velike gubitke, da se probije u rejon Janje, spoji sa grupom „Skenderbeg” i da se potom povuče u rejon Bijeljine. Svi pokušaji neprijatelja na sektoru Gračanice da se probije ka Tuzli, bili su osujećeni.⁸⁰⁵

Jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su, februara 1945, u posrednom i neposrednom sadejstvu sa kopnenim snagama, izvršavale raznovrsne zadatke.⁸⁰⁶

U toku 1., 2., 3. i 5. februara posade su izvršile 109 uspešnih borbenih letova. Sa male visine i iz brišućeg

⁸⁰⁵ Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, str. 433—436.
⁸⁰⁶ Arhiv, kut. 22, reg. br. 1—4.

leta bombama, topovskom i mitraljeskom vatrom napadale su neprijatelja pred frontom 2. armije na drumu Drinjača — Nova Kasaba i u rejonu Bijeljine, a pred frontom 1. armije u rejonima: Mohovo, Nijemci, Orolik i železničke stanice Otok i Vrbanja. Najveći broj borbenih letova izvršen je u sadejstvu sa jedinicama 2. armije u borbama protiv neprijatelja, koji se povlačio komunikacijama dolinom reke Drine.

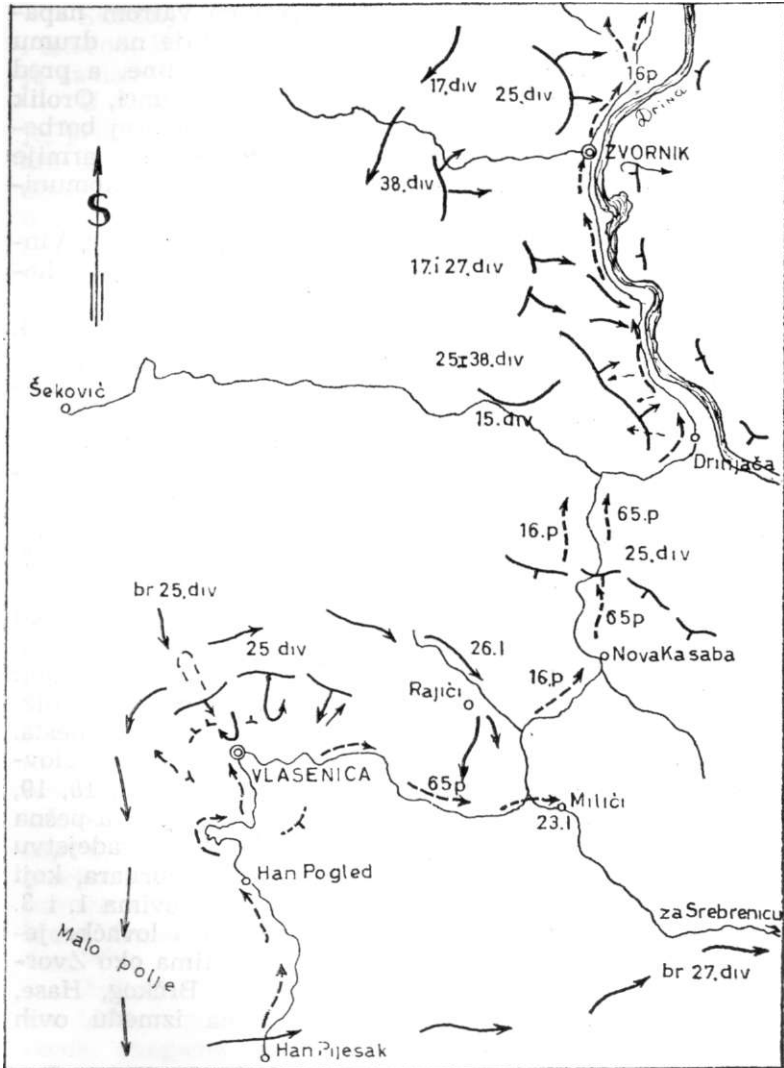
Avionima „JAK-1" izvidani su rejoni: Vukovar, Vinkovci, Virovitica, Bijeljina, Našice, Osijek, Donji Miholjac, Županja, Brčko.

Jurišne i lovačke jedinice su 9, 11, 12, 13, 14. i 15. februara izvršile 281 borbeni let. One su, u većini borbenih letova, potpomagale borbe 2. armije na komunikacijama u dolini reke Drine i u rejonima Bijeljine, Janja, Zvornik, Drinjača, Kozluk. Manjim brojem borbenih letova napadale su neprijatelja u rejonima: Tovarnik, Lovuš i Našice. Uz veliku pomoć vazduhoplovstva jedinice 2. armije su uspele da preseku 11. februara drum Drinjača — Zvornik i tako zaustave odstupanje nemačke 22. divizije ka Bijeljini.

Od 9. do 15. februara izviđalo se iz vazduha pred frontovima 1, 2. i 3. armije do linije Virovitica, Brod, Dobož, Višegrad. Na toj prostoriji su izviđani rejoni: Osijek, Našice, Virovitica, Vukovar, Vinkovci, Tovarnik, Brčko, Bijeljina i komunikacije koje vezuju ova mesta.

Dalje u toku februara jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršavale borbene zadatke 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22. i 28. Za tih osam dana su imale 592 uspešna borbena leta. Jurišna dejstva su se izvršavala u sadejstvu sa 2. armijom osim 35 borbenih letova 28. februara, koji su upotrebljeni za tučenje ciljeva pred frontovima 1. i 3. armije. U sadejstvu sa 2. armijom jurišne i lovačke jedinice su dejstvovale po ciljevima i objektima oko Zvornika, Bijeljine, Janje, Brezovog Polja, Brčkog, Hase, Suljinog Hana, Vršana i na drumovima između ovih mesta.

Prilikom izvršenja borbenog zadatka u rejonu Đakova 22. februara poginuo je vodnik Košta Munjin, pilot-lovac 111. puka. Avion na kome je leteo bio je pogođen od neprijateljske PAA.

Borbe na komunikaciji Vlasenica—Zvornik

Jedinice 42. jurišne i 11. lovačke divizije 28. februara su dejstvovala pred frontovima 1. i 3. armije. Pred frontom 1. armije su napadale neprijatelja u rejonima: Otok, Tovarnik, Lovaš, Mohovo, Sotin, Vinkovci i Gunja, a pred frontom 3. armije u rejonima Vukovar i Našice.

U toku celog februara vršeno je intenzivno izviđanje iz vazduha do linije Virovitica — Zagreb — Brod — Doboj — Sarajevo. U izviđanju je naročita pažnja poklanjana saobraćaju na komunikacijama, ukrcnim i iskrenim stanicama, koncentraciji ljudi i materijala na pojedinim mestima.

Na primer, 28. februara izviđanjem iz vazduha je ustanovljeno od 7—8,10 časova na železničkoj stanici Vukovar 4 kompozicije bez lokomotive, na stanici Vinkovci 3 kompozicije od po 20—30 vagona i jedna lokomotiva odvojena u manevrisanju, pokret 15 kola na drumu Vinkovci — Županja, 8 kamiona i 1 luksuzna kola od Brezovog Polja prema Vršanima, 10 kola od Hase prema Bijeljini, pokret automobila na drumu Janja—Bijeljina—Brčko.

Od 7 do 17 časova 15 automobila na drumu Vukovar—Osijek, 8 automobila i 25 kola na drumu Našice—Đakovo, 1 kompozicija od 40 vagona na stanici Mikanovci, 2 kompozicije od po 30 vagona na stanici Otok, 1 kompozicija od 30 vagona u stanici Gunja.

Od 9,48 do 12,23 časova 2 kompozicije po 20—30 vagona na stanici Oriovac, 2 kompozicije po 30 vagona na stanici Nova Gradiska, 1 kompozicija od 20 vagona na stanici Okučani, 8 kompozicija od 15 do 40 vagona na stanici Novska, 20 automobila u pokretu od Kutine do Popovače, 1 kompozicija od 20 vagona sa lokomotivom na stanici Ivanić Grad, nisu primećeni avioni na aerodromu Zagreb.

Od 10.53 do 11.40 časova skladište municije južno od Vinkovaca, 5 automobila i 20 kola u pokretu od Otoka prema Slakovcima.

Usled raskvašenosti poletno-sletnih staza i slabih meteoroloških uslova jedinice 42. jurišne i 11. lovačke divizije 4, 6, 7, 8, 23, 24, 25, 26. i 27. februara nisu mogle izvršavati borbene zadatke.

U februaru 1945. jurišne i lovačke jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 970 uspešnih borbenih letova u trajanju od 1.056 časova i 52 minuta.³⁰⁷

One su bacile na neprijatelja: 13.384 rasprskavajućih bombi (AO-2,5, AO-10, AO-25), 2.685 fugasnih bombi od 100 i 250 kg, 970 protivtenkovskih bombi (PTAB),

³⁰⁷ Arhiv VII, kut, 1450A, reg br. 2/75—6.

1.220 reaktivnih zrna kalibra 82 mm (RZ-82), 44 raketnih granata 132 mm (RZ-132), 218.085 mitraljeskih zrna kalibra 7,62 mm (SKAS), 21.445 mitraljeskih zrna kalibra 12,7 mm (UBS), 4.835 topovskih granata kalibra 20 mm (ŠVAK), 114.230 topovskih granata kalibra 23 mm (VJ) i 147 OKV-16.³⁰⁸

Borbenim dejstvima u februaru, jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su oštetile i uništile: 15 PA topova, 23 topa poljske artiljerije, 8 lokomotiva, 78 železničkih vagona, 2 tenka, 503 kamiona, 1 deregliju, 3 magacina, 306 kola sa konjskom i volovskom zapregom, izazvale 81 požar i 24 eksplozije i ubile 1.419 neprijateljskih vojnika i oficira.³⁰⁹

U martu težište borbenih dejstava Grupe vazduhoplovnih divizija bilo je usmereno na podršku operacija 3. armije u sprečavanju neprijatelja da uspostavi mostobran kod Valpova i Donjeg Miholjca, a docnije u njegovoj likvidaciji.³¹⁰ 42. jurišna divizija je, samo za podršku 3. armije u martu, izvršila 736 borbenih letova od ukupnog broja 784 koliko ih je imala u tom mesecu.³¹¹

U martu je 1. armija držala front u Sremu, na liniji koja je dostignuta još u januaru.

Druga armija je od kraja februara do polovine marta presekla komunikacije između Doboja i Brčkog, ovladala planinama Trebavom i Ozrenom, približila se Doboju i ugrozila glavni neprijateljski odstupni komunikacijski pravac u dolini reke Bosne.

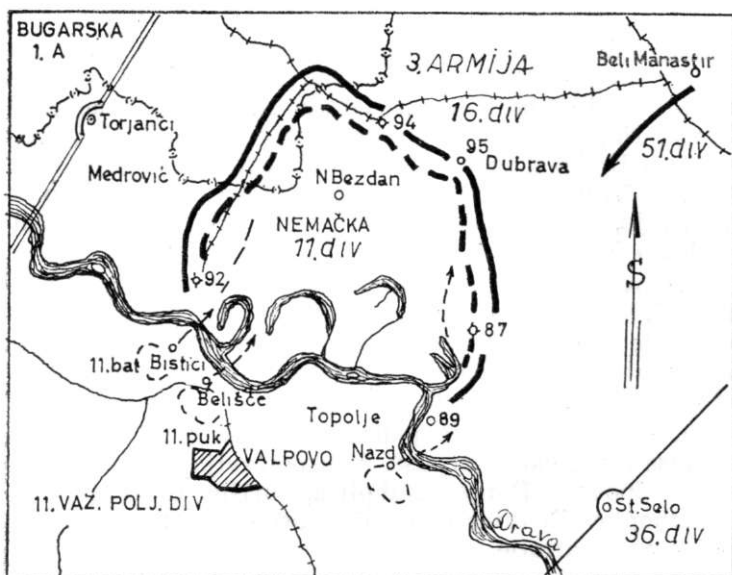
Posle neuspeha u Mađarskoj nemačka Vrhovna komanda je naredila da se snage grupe armija „E“ povuku iz Bosne. Za uspeh povlačenja, iz reiona Sarajevo, neprijatelj je morao obezbediti komunikacije. Radi toga su 19. marta izvršeni napadi na jedinice 2. armije iz Brčkog u pravcu sela Brka; iz Bosanskog Samca u pravcu Građačca i iz Doboja u pravcu Gračanice.

³⁰⁸ Arhiv VII, kut. 1453, reg. br. 2/60—10.

³⁰⁹ Arhiv VII, kut. 1450A, reg. br. 2/76—6.

³¹⁰ Arhiv VII, kut. 1460, reg. br. 31—57/1, kut. 1466/1, reg. br. 1—3.

³¹¹ Arhiv VII, kut. 1450A, reg. br. 2/75—6, kut. 22, reg. br. 1—4.

Stanje na Valpovskom mostobranu 10. marta 1945.

Iz pravca Doboja neprijatelju je uspelo da zauzme Gračanicu, a na pravcu ka Brčkom jedinice 2. armije su naterale neprijatelja na povlačenje. Početkom aprila snage 2. armije su prešle u napad na svim sektorima.

Na sektoru 3. armije, neprijatelj je, u vezi sa kontraofanzivom u Mađarskoj, forsirao noću 5/6. marta reku Dravu kod Valpova i Donjeg Miholjca, potisnuo naše snage i do 10. marta obrazovao mostobran u Baranji na liniji: selo Bistrinci, Bistrinski Lug, k. 97, železnička pruga do drumu za selo Baranj, železnička pruga za Beli Manastir do k. 94, k. 95, selo Bolman, selo Đorđev Dvor, k. 89 (Nordska šuma).

Posle neuspeha kontraofanzive u Mađarskoj štab 3. armije je naredio da se likvidira neprijateljski mostobran. Napad na mostobran počeo je noću 20/21. marta i bio je brzo likvidiran, tako da već krajem 21. nije više bilo neprijatelja na levoj obali Drave u Baranji.³¹²

⁸¹² Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, str. 421—440.

Do 6. marta jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su tukle ciljeve i objekte pred frontovima sve tri armije. One su u toku 1, 2, 3, 4, 5. i 6. marta izvršile 146 borbenih letova. Većinu borbenih zadataka su izvele lovačke jedinice. Napadale su neprijatelja u rejonima: Janja, Bijeljina i Brčko u sadejstvu sa jedinicama 2. armije, u rejonima: Vinkovci, Lovaš, Sotin i Mohovo pred frontom 1. armije, a u rejonima Osijek, Donji Miholjac, Dalj, Našice i Vukovar za potrebe 3. armije.

U ovom vremenu stalno se izviđalo iz vazduha do linije Virovitica — Brod — Dobož. Izviđanje je obično počinjalo u 7, a završavalo se u 16 časova. Neprijateljski saobraćaj na svim komunikacijama praćen je intenzivno od strane izviđačkih aviona.

Od početka napada jedinica nemačkog 91. armijskog korpusa i kozačkog korpusa, za uspostavljanje mostobrana kod Valpova i Donjeg Miholjca, jurišna dejstva Grupe vazduhoplovnih divizija su bila usmerena za pomoć jedinicama 3. armije.

U vremenu od 7. do zaključno 10. marta, kada je neprijatelju uspelo da zauzme mostobran i kada je jedinica 3. armije uspelo da ga zaustave, 42. jurišna i 11. lovačka divizija su izvršile 340 borbenih letova. Bombama, topovskom i mitraljeskom municijom napadale su neprijatelja u rejonima: Donji Miholjac, Petrijevi, k. 93, Valpovo, Nord. Neprijateljski prelazi preko Drave su bili stalni ciljevi jurišne avijacije.

Iz vazduha su izviđani Vinkovci, Mohovo, Tovarnik, Đakovo, Našice, Osijek, Dalj, Borovo, Vukovar, Valpovo, Striživojna i komunikacije između ovih mesta.

Pri izvršavanju borbenih zadataka u rejonima Valpovo i Donji Miholjac, neprijateljska PAA je 8. i 9. marta pogodila dva naša aviona tipa „11-2". Oštećeni, izvršili su prinudno sletanje — jedan na našu, a drugi na neprijateljsku teritoriju. Posade nisu bile povređene. Pilot i strelac, sa aviona koji se spustio na neprijateljsku teritoriju, uhvaćeni su i poslani u zarobljenički logor. Oba aviona su bila uništena.³¹³

Arhiv VII, kut. 1466, reg. br. 1/7, kut. 22, reg. br. 1—4.

Grupa vazduhoplovnih divizija u vremnu od 11. do 20. marta jurišnim dejstvima potpomagala je operacije 3. armije. Ona je za to vreme lovačkim i jurišnim avionima izvela 675 borbenih letova. Bombama, topovskom i mitraljeskom vatrom je dejstvovala po neprijatelju u rejonima: Valpovo, Belišće, Nord, Donji Miholjac, Novi Bezdani, Bolman, Petrovo Selo, Zido, Repnjak, Drava Sabolč, Zjuhes, Deakovo, k. 89 (zapadno od Bolmana) i po prelazima na reci Dravi. Sa lovačkim avionima 20. marta napadala je neprijatelja pred frontom 1. armije oko Lovaša, Mohova i Gunje.

Avionima tipa „JAK-1“ vršeno je izvidanje neprijatelja za potrebe armija. Izvidanje iz vazduha vršeno je do linije Našice — Brod — Doboj. Više od 80% izviđačkih letova je bilo za račun i potrebe 3. armije.

U izvršavanju borbenog zadatka 14. marta, poginuo je pilot-lovac vodnik Aleksandar Janković. Avion je tom prilikom uništen.

Noću 20/21. marta 3. armija je prešla u opšti napad za hkvidaciju neprijateljskog mostobrana u Baranji. U toku 2. marta uspela je da oslobodi sva mesta u zahvatu mostobrana, da protera neprijatelja sa leve obale Drave i da ustavi front na reci.

Grupa vazduhoplovnih divizija je u toku 21. marta izvršila 47 borbenih letova avionima „IL-2“ i 54 „JAK-1“.

Bombardovanjem i mitraljiranjem uništavana je živa sila i tehnika neprijatelja u rejonima: Valpovo, Vukovar, Vinkovci i Sotin.

Avionima tipa „JAK-1“ izvidano je u rejonima: Mahovo, Sotin, Vukovar i Brčko. Izvidalo se fotografisanjem.

U napadu na neprijateljsku tenkovsku kolonu kod sela Nord 21. marta bio je pogođen avion na kome je leteo major Milan Malnarić, komandant 423. jurišnog puka i strelac Stevan Abraham. Avion je pogođen od neprijateljske PAA. Tom prilikom su poginuli pilot i strelac, a avion uništen.

Za borbena dejstva jedinica 42. jurišne i 11. lovačke divizije na mostobranu kod Valpova i Donjeg Miholjca, komandant 3. armije general-lajtnant Košta Nađ, u aktu upućenom Stabu grupe vazduhoplovnih divizija 24. marta, između ostalog, je pisao:... „Prilikom izvođenja ope-

racija na severnoj obali Drave severno od Valpova, u cilju konačne likvidacije mostobrana i prebacivanja neprijatelja na južnu obalu, naša avijacija je potpuno koordinirala svoj rad sa trupama na zemlji i uspešno je pomagala za sve vreme operacija borbu i rad naših jedinica. Naša avijacija je imala veliko moralno i materijalno dejstvo na neprijatelja: mitraljirajući i bombardujući neprijateljske položaje, kolone i komunikacije, slagališta i tako dalje, pri čemu su uvek prouzrokovani požari i rušenja. Skoro redovno neprijateljska artiljerija je bila učtkana šamom pojavom avijacije iznad prostorije mostobrana".³¹⁴

Pošto je 21. marta 3. armiji uspeo da likvidira neprijateljski mostobran u Baranji, aktivnost, naročito jurišne avijacije, svedena je na manju meru. Od 21. marta do kraja meseca jedinice 42. jurišne divizije su dejstvovale na frontu samo 22, 29. i 30. marta. Ostalo vreme su koristile za dovoženje goriva, maziva, ubojnih sredstava i za remont letaćkog materijala.

Likvidacijom mostobrana prestala je potreba za tako masovnu podršku jedinica 3. armije, pa su, usled toga, dejstva jurišnika i lovaca usmeravana i na druge pravce. Tako su 22. marta napadani ciljevi oko Vinkovaca, Strizivojne i Slavenskog Broda; 29. marta u rejonima Brčko, Gradačac, Srnice, Tovarnik, Sotin i Osijek.

Tridesetog marta jurišni i lovački avioni su napadali neprijatelja u rejonima Sarajevo, Županja, Vinkovci, Sl. Brod i Našice. Toga dana avionima „11-2" je izvršeno 20 uspešnih borbenih letova, a „JAK-1" 22 borbena leta.

Izviđačkim i drugim borbenim letovima posade su 30. marta ustanovile: u vremenu od 12,45 do 13,20 časova u Osijeku 10 kola, na drumu Osijek — Petrijevcu 30 kola, na železničkoj stanici Našice dve kompozicije, na železničkoj stanici Brod dve kompozicije od 25 do 30 vagona, 20 kola na drumu Đakovo — Vinkovci. Istog dana izviđani su rejoni Brčkog, Bijeljine i Sarajeva.

Usled loših meteoroloških uslova, raskvašenosti poletno-sletnih staza i nedostatka goriva jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija nisu mogle dejstvovati 28. marta,

* Arhiv VII, kut. 1466A, reg. br. 3/4—9, kut. 1450, reg. br. 10/31—4.

a 1, 4, 23, 24, 25, 26, 27. i 31. marta borbeni zadaci su svedeni samo na izviđanje i mitraljiranje ciljeva na zemlji lovačkim avionima.

U martu 1945. jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 1.393 borbena leta u trajanju od 1.631 čas i 25 minuta. Osim aviona „11-2" i „JAK-1" u mesecu martu, radi izviđanja, upotrebljavani su avioni tipa „boston". Ovim tipom aviona izvršeno je 8 izviđačkih zadataka.³¹⁵

Vazduhoplovne jedinice su u toku marta bacile na neprijatelja: rasprskavajućih bombi (AO-2,5 AO-10, AO-25) 6707 komada, fugasnih bombi od 50 i 100 kilograma 1637 komada, protutenkovskih bombi (PTAB) 9347 komada, reaktivnih zrna kalibra 82 mm (RZ-82) 1501 komad, reaktivnih zrna 132 mm (RZ-132) 2 komada, mitraljeskih zrna kalibra, 7,62 mm (ŠKAS) 259810 komada, mitraljeskih zrna kalibra 12,7 mm (UBS) 17917 komada, topovskih granata kalibra 20 mm (SVAK) 12465 komada, topovskih granata kalibra 23 mm (VJ) 129340 komada, 636 komada OHV-16.³¹⁰

Jedinice grupe vazduhoplovnih divizija su, u tom mesecu, svojim dejstvima oštetile i uništile: 1 avion, 74 protivavionska topa, 33 topa poljske artiljerije, 13 lokomotiva, 74 vagona, 21 tenk, 1 oklopna kola, 335 kamiona, 50 čamaca, 7 magacina, 1 most, 126 kola, izazvale 129 požara i 49 eksplozija i ubile 2.072 neprijateljska oficira i vojnika.³¹⁷

Vazduhoplovne jedinice i ustanove su u toku januara, februara i marta 1945. živele, radile i izvršavale borbene zadatke u uslovima stalnog pristizanja specijalista svih vrsta sa kurseva za preobuku i sa terena. Tek krajem marta su bile popunjene dovoljnim brojem stručnog kadra i bile su sposobne da samostalno lete na izvršavanje borbenih zadataka, da samostalno rukuju vazduhoplovnom i drugom tehnikom i da samostalno vrše snabdevanje svim potrebama za život i borbu.

³¹⁵ Arhiv VII, kut. 1450, reg. br. 2/75—6, kut. 22, reg. br. 1—4.

³¹⁶ Arhiv VII, kut. 1453, reg. br. 2/60—10.

³¹⁷ Arhiv VII, kut. 1450A, reg. br. 2/76—6.

2. DEJSTVA OD 1. APRILA DO 25. MAJA 1945.

U ovom periodu su 1, 2. i 3. armija, čije operacije su potpomagale jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija, vršile pripreme i izvodile ofanzivne operacije za konačno oslobođenje zemlje.

Prema situaciji kakva je u to vreme bila, borbena dejstva Grupe vazduhoplovnih divizija mogu se podeliti na tri etape:

dejstva u pripremnom periodu od 1. do zaključno 11. aprila;

dejstva u periodu ofanzivnih operacija 1, 2. i 3. armije za konačno oslobođenje zemlje, i

dejstva protiv četnika i ustaša od 10. do 25. maja 1945.

U pripremnom periodu, dok su 1. i 3. armija vršile pripreme za proboj fronta i ofanzivne operacije, a 2. armija završavala čišćenje istočne Bosne, jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršavale mnogobrojne i raznovrsne zadatke. One su izvidale neprijatelja, dejstvovala su po komunikacijama, živoj sili i tehnicu na položajima, po neprijatelju u otpornim tačkama i u naseljenim mestima, bombardovale su prelaze preko reka i druge objekte.³¹⁸

Izviđanje neprijatelja se obavljalo svakog dana lovačkim i jurišnim avionima specijalno određenim za to ili uzgred sa izvršenjem glavnog zadatka. Izviđalo se osmatranjem i fotografisanjem. Detaljno je bila izviđana i otkrivana taktička dubina neprijatelja. U vremenu od 1. do 11. aprila 1945. pred frontovima 1. i 3. armije je napravljena foto-celina najvažnijih delova taktičke dubine neprijatelja. Zahvaljujući prvenstveno izviđanju iz vazduha uspelo se da se otkrije fortifikacijsko uređenje položaja i pojaseva odbrane i raspored neprijateljskih snaga i sredstava na njima.

Foto-izviđanjem i osmatranjem iz vazduha stvorena je bila jasna slika o operativnoj dubini neprijatelja. Bile su detaljno izviđane komunikacije i saobraćaj na njima:

Arhiv VII, kut. 22, reg. br. 1—4, kut. 1466, reg. br. 1/1—181, kut. 1460, reg. br. 37/1—2, kut. 1466/1, reg. br. 1/3, kut. 1460, reg. br. 1—20/5.

Osijek — Koprivnica — Našice — Đakovo — Slavonski Brod; Vinkovci — Sl. Brod; Bos. Brod — Doboj — Sarajevo i važni centri i otporne tačke u operativnoj dubini neprijatelja. Prikupljeni podaci su dostavljeni štabovima 1, 2. i 3. armije, Generalštabu JA i štabu Grupe vazduhoplovnih divizija. Oni su bili od velikog značaja za donošenje odluka pre izvršenja proboja neprijateljskih frontova i izvođenja ofanzive.

Neprijatelj je vršio stalne pokrete po komunikacijama radi manevra snagama i sredstvima po frontu i dubini i dovlačenja potreba za život i borbu, a takođe i radi evakuacije svega što mu je ometalo rad na frontu. Zato su jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija neprekidno tukle transporte na suhoputnim i železničkim komunikacijama. Usled ovoga neprijatelj je bio prinuđen da se kreće pretežno noću.

Objekti vojnog značaja u naseljenim mestima i otpornim tačkama, od fronta do linije Donji Miholjac — Našice — Prnjavor — Brod — Doboj, bili su stalni ciljevi jurišne i lovačke avijacije u pripremnom periodu.

U pripremnom periodu Grupa vazduhoplovnih divizija je potpomagala ofanzivne operacije 2. armije i južne grupe divizija 1. armije u istočnoj Bosni. Osim ovoga dejstvovala je i izvidala u taktičkoj i operativnoj dubini pred frontovima 1. i 3. armije.³¹⁹

Prvog aprila jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 25 uspešnih borbenih letova. Bombardovanjem i mitraljiranjem uništavana je živa sila i tehnika neprijatelja u rejonima: Vučkovac, Prnjavor, Srnice, Bijeljina, Brčko, Gradačac, Doboj, Modriča, Bosanski Samac, Osijek, Našice, Đakovo, Vinkovci, Vrbanja i po prednjoj liniji u sadejstvu sa južnom grupom 1. armije i jedinicama 2. armije u rejonima Babetino Brdo, Pukiš, Vražić, Maoča, Bijela, Hrgovi, Spionica.

Ovoga dana jedinice 2. armije oslobodile su Srebrenik, Spionicu i Koraj i prinudile neprijatelja da se povuče u rejon Brčkog. Avijacija je pomagala napad na ova mesta.

Počevši od 06,25 do 14,10 vršeno je neprekidno izviđanje iz vazduha rejonu koji su tučeni i komunikacija koje ih vezuju.

U toku 2, 3. i 4. aprila jedinice 42. jurišne i 11. lovačke divizije su izvršile 96 uspešnih borbenih letova. Dejstvovala su po neprijatelju pred frontom napada 2. armije u rejonima: Bijeljina, Brčko, Bosanski Samac, Gradačac, Brod, Doboj, Maoča, Ratkovići, Mrtvica, Bobetino Brdo, Koraj, Tuzla, Kladanj, Olovo, Maglaj; 3. aprila bombardovan je most preko Save u Brčkom. U toku ova tri dana vazduhoplovne jedinice su dejstvovala po neprijatelju pred frontom 1. armije u rejonima: Vinkovci, Vukovar, Strizivojna, Tovarnik i pred frontom 3. armije u rejonima: Osijek, Donji Miholjac i Našice. Iz vazduha su izviđani rejonu koji su tučeni, a takođe i komunikacija između ovih mesta.

Južna operativna grupa divizija 1. armije je u ova tri dana očistila od neprijatelja Bijeljinu i prostor između reka Save i donjeg toka Drine i prenela težište operacija u rejon Brezovo Polje, a potom u rejon Brčko.

2. armija je 5. aprila prešla u opšti napad na neprijatelja. Jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su ovoga dana izvršile 57 uspešnih letova. Bombama, raketama, topovskom i mitraljeskom vatrom tukle su neprijateljsku živu silu i tehniku ispred fronta 2. armije i 3. korpusa u rejonima Brčko, Gradačac, Srnice, Doboj, Maglaj, Zenica i Sarajevo; ispred fronta 1. armije u rejonima Vukovar, Vinkovci, Županja, Strizivojna i Vrbanja; pred frontom 3. armije u rejonu Osijek. Neprekidno su izviđani rejonu koji su tučeni i komunikacije koje ih vezuju.

Šestog aprila jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 76 borbenih letova. Bombardovani su i mitraljirani: Vinkovci, Tovarnik, Nijemci, Vrbanja, Gunja, Županja, Modriča, Gradačac, Gračanica, Doboj, Maglaj, Zepče, Zenica.

U toku ovog dana jedinice 2. armije oslobodile su Gračanicu i mnogo drugih naseljenih mesta i naterale neprijatelja da se povuče u Brčko.

Izviđanjem ±z vazduha 6. aprila je ustanovljeno:

Od 06,25 do 07,00 časova na železničkoj stanici Vinkovci 6 kompozicija, od ovih dve sa lokomotivama, na zapadnoj ivici

Vinkovaca 40 kola, na drumu Doboj—Maglaj 50 automobila u pokretu, na železničkoj stanici Doboj dve kompozicije sa lokomotivama u pravcu severa, u Tovarniku dve baterije poljske artiljerije, u Lovaju četru pešadije, na severnoj ivici Nijemci jedan tenk, 4 oklopna automobila i 4 pokrivena automobila.

Od 07,00 do 09,00 časova na drumu Kiseljak—Zenica—Zepče 10 automobila u pokretu, na železničkim stanicama Zenica i Zepče 4 kompozicije bez lokomotiva, na drumu Zepče—Doboj 70 automobila pojedinačno na odstojanju 150—200 metara.

Od 09,26 do 09,40 časova na železničkoj stanici Doboj kompozicija od 20 vagona, na drumu Derventa—Doboj 20 kola u pokretu, na železničkoj stanici Vrbanja kompozicija od 25 vagona, na istočnoj ivici Vrbanje naša vojska je davala signale sa raketama.

Od 12,45 do 13,00 časova na železničkoj stanici Doboj jedna kompozicija od 25 vagona sa lokomotivom prema severu, na drumu Doboj—Kotorsko 50 automobila u pokretu, na drumu Kiseljak—Zenica 80 automobila i kola verovatno naša vojska.

U izvršavanju borbenih zadataka u rejonu Doboja 6. aprila neprijateljska PAA oborila je avion „11-2" na kojem je leteo pilot jurišnik stariji vodnik Sima Mihajlović i strelac Miodrag Damjanović i avion „JAK-1" na kojem je leteo pilot-lovac vodnik Grubor Josip. Tom prilikom posade su poginule, a avioni uništeni.

Sedmog aprila vazduhoplovne jedinice su izvršile 31 borbeni let. Neprijatelj je tučen u rejonima: Županja, Bošnjaci, Rajevo Selo, Gunja, Drenovci.

Iz vazduha su izviđani rejoni: Vinkovci, Brod, Brčko, Našice, Strizivojna, Osijek i drumovi Cerna — Slavonski Samac, Valpovo — Donji Miholjac; Našice — Đakovo, Županja — Rajevo Selo i Rajevo Selo — Gunja.

Osmog aprila jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 85 borbenih letova. Neprijatelj je tučen bombama, topovskom i mitraljeskom vatrom u rejonima: Osijek, Donji Miholjac, Vukovar, Vinkovci, Strizivojna, Našice, Brod, Derventa, Tovarnik, Županja, Rajevo Selo, Drenovci, Gunja, Bosanski Samac, Modriča i Doboj.

Izviđana je iz vazduha teritorija Slavonije i Bosne do linije Donji Miholjac — Brod — Sarajevo.

Pri izvršavanju borbenih zadataka, u toku 8. aprila, neprijateljska PAO teško je oštetila dva naša aviona tipa „JAK-1", na kojima su leteli piloti kapetan Aleksandar Vojvodić i vodnik Dobrivoje Milovanović. Usled oštećenja prinudno su se spustili Vojvodić na našu terito-

riju, pri čemu je bio teže povređen, a avion izgoreo; a Milovanović na neprijateljsku teritoriju gde je avion uništen, a pilot spasen bekstvom kod najbližih delova 3. armije.³²⁰

U toku 9. i 10. aprila izvršeno je 80 uspešnih borbenih letova. Bombama, raketnim zrnima, mitraljeskom i topovskom vatrom tučen je neprijatelj u rejonima: Tovarnik, Osijek, Vukovar, Donji Miholjac, Vinkovci, Brod, Županja, Gunja, Modriča, Zepče, Doboj.

Iz vazduha su izviđani drumovi Našice — Osijek, Vukovar — Vinkovci — Županja, Našice — Donji Miholjac i železnička stanica Vinkovci.

Jedanaestog aprila je izvršeno 56 uspešnih borbenih letova. Tučen je neprijatelj u rejonima Vukovar, Osijek, Valpovo, Donji Miholjac, Vinkovci, Županja.

Iz vazduha su izviđani rejoni: Vinkovci, Vukovar, Dalj, Tovarnik, Otok, Brod, Derventa, Doboj, Đakovo, Donji Miholjac.

*

U periodu proboja neprijateljskog fronta i ofanzivnih operacija naših 1, 2. i 3. armije, od 12. aprila do završetka rata i oslobođenja zemlje, jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršavale borbene zadatke prema direktivi Generalštaba od 9. aprila 1945, po planu sadejstva između avijacije i kopnenih snaga i prema naređenjima Generalštaba i zahtevima armija o toku ofanzivnih operacija.³²¹

Po direktivi Generalštaba od 9. aprila 1945. kopnene jedinice su dobile sledeće zadatke:

Prva armija³²² da sa jedinicama istočnog sektora (jedinice u Sremu 1, 6, 11, 21, 22, 42. i 48. divizija) izvrši proboj neprijateljske utvrđene zone i da što pre izbije na liniju Vukovar — Vinkovci; da sa jedinicama južnog sektora u istočnoj Bosni (2, 5. i 17. divizija) izvrši prelaz Save u rejonu Brčko, Županja i dalje nastupa u pravcu Vinko-

³²⁰ Zbornik dokumenata, t. X, knj. 2, dok. 120 i 179.

Arhiv VII, kut. 22, reg. br. 1—4, kut. 1450, reg. br. 1—11/4 i 1—20/1, kut. 1466/1, reg. br. 1/3 i 1/3 i 1/4, kut. 1460, reg. br. 33/5 i 21—27/5.

³²² Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, strane, 537—559, 572—598, 683—698, 715—722.

vaca sa ciljem okruženja neprijateljske sremske grupacije i sprečavanje odstupanja preko Slavonije. Posle ovladavanja sremskom utvrđenom zonom i izbijanjem na liniju selo Gaboš, selo Ivankovo, selo Retkovci armija je dobila zadatak da preduzme energično gonjenje opštim pravcem Vinkovci — Gradiška — Zagreb. Pre proboja sremskog fronta 1. armija je, zajedno sa jedinicama 2. armije, Lkvidirala neprijateljska uporišta u Semberiji i Posavini.

Proboj sremskog fronta je izvršen 12. aprila. Odsek za proboj je izabran na desnom krilu armijskog rasporeda, na delu od desne obale Dunava do k. 141 (severoistočno od Trunićevog salaša). Ukupna širina odseka za proboj iznosila je 6. km. Težište proboja bilo je na levom krilu na delu Srednji Potez do k. 141.

Po probou neprijateljske utvrđene zone u Sremu 1. armija je otpočela sa gonjenjem neprijatelja preko Slavonije, u pravcu Zagreba ka Celju. U sastav 1. armije ušao je 10. korpus, koji je operisao oko Zagreba. Jedinice 1. armije su, zajedno sa 2. armijom, 9. maja oslobodile Zagreb i produžile gonjenje neprijatelja u pravcu Celje — Soštanj, gde su stigle 14. maja i učestvovala, sa jedinicama 3. armije, u opkoljavanju, uništavanju i zarobljavanju neprijatelja.

Jedinice 1. armije su, u periodu od 5. aprila do 14. maja, vodile teške operacije u prebacivanju južne grupe preko Save; u probou neprijateljske zone u Sremu i u borbama za oslobodenje naseljenih mesta kroz Slavoniju, gde je neprijatelj imao jaka uporišta.

Druga armija³²³ posle čišćenja istočne Bosne i izbijanja na reku Bosnu, razvija operacije opštim pravcem Dobož — Banja Luka — Bosanski Novi — Karlovac, povezujući se desnim krilom duž reke Save sa 1. armijom, a levim na liniji B-hač — Slunj — Ogulin — Vrbovsko sa 4. armijom. Za to vreme grupa korpusa (2, 3. i 5.) oslobodile su Sarajevo i mesta niz reku Bosnu do Zavidovića. Posle oslobodenja Sarajeva u sastav 2. armije su ušli 22. aprila 2. i 5. korpus. U pobedonosnom nastupanju divizija i korpusa 2. armija je oslobodila prostorije

³²³ Završne operacije za oslobodenje Jugoslavije, str. 516—536, 607—611, 699—707.

između reka Une, Save i Bosne, sem nekih uporišta u gradovima.

Po izbijanju prednjih delova na reku Unu 24. aprila 2. armija je dobila direktivu Generalštaba JA da bez zaštoja nadire pravcem Karlovac — Novo Mesto, da deo snaga hitno uputi ka sektoru Ogulin, a delom snaga da preko Petrine izbiye u Turopolje u pozadinu neprijateljske grupacije kod Karlovca. Za operacije u rejonu Karlovca stavljen je pod komandu 2. armije 4. korpus. Docnije 2. armija je nastavila gonjenje neprijatelja do linije Celje — Kranj, kada je 15. maja konačno neprijatelj kapitulirao.

Treća armija,³²⁴ koja je držala front na rekama Dravi i Dunavu, dobila je direktivu da forsira reku Dravu kod Valpova i reku Dunav kod Dalja. Posle forsiranja reka da preseče komunikacije Osijek — Našice, zauzme Osijek i produži gonjenje neprijatelja opštim pravcem Našice — Virovitica — Koprivnica — Varaždin — Maribor.

Forsiranje reke Drave uspešno je izvršeno noću 11/12. aprila i posle oslobođenja Osijeka, Našica, Donjeg Miholjca 3. armija je otpočela gonjenje neprijatelja Podravinom da bi što pre izbila na austrijsku granicu i sprečila njihovo odstupanje u Austriju. Tako su jedinice 3. armije stigle 14. maja u Dravograd i učestvovala, zajedno sa jedinicama 1. i 2. armije, u opkoljavanju, zarobljavanju i razoružavanju neprijateljske grupacije u Savinjskoj dolini.

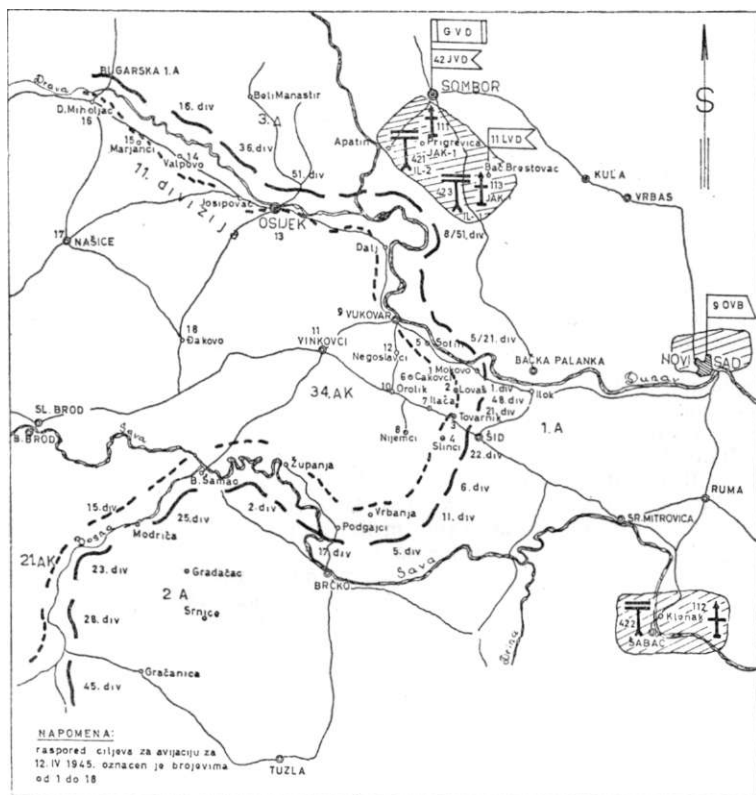
Direktivu Generalštaba JA od 9. aprila dobio je štab Grupe vazduhoplovnih divizija. Deo koji se odnosio na vazduhoplovstvo glasio je:

„Navedene operacije će potpomagati grupa pukova u Sapcu i grupa vazduhoplovnih pukova u Bačkoj. 3. armija će zadatke za avijaciju dostavljati preko vazduhoplovnog oficira za vezu koji je sada kod 3. armije, a 1. armija preko oficira za vezu koji je kod štaba istočnog sektora, a za južnu grupu preko naše radio-veze sa Sapcem.

U slučaju ma kakvih nesporazuma hitno tražite sve preko Generalštaba.

U toku 11. ov. meseca, a naročito pred mrak, nužno je da avijacija što češće napada sve važnije punktove na mestima pro-

Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, str. 559—571, 598—606, 677—683, 708—714.

Raspored grupe vazduhoplovnih divizija na dan 11. aprila 1945. i oznake ciljeva za avijaciju

boja pa čak i obične rovove. Stoga avijaciji postaviti na vreme zadatke. Obe armije da traže izviđačku službu ka Slavoniji".^{a2t}

Posle prijema direktive od Generalštaba, komande 1. i 3. armije su upoznale štab Grupe vazduhoplovnih divizija o predstojećim operacijama. One su tražile da predstavnici vazduhoplovstva dođu u štabove armija, radi dogovora i sastavljanja planova sadejstva. Posle dolaska oficira iz štaba Grupe vazduhoplovnih divizija, dogovora i

Arhiv VII, kut. 251, reg. br. 49/6—1 i kut. 21, reg. br. 7/1.

sastavljanja planova sadejstva, komande 1. i 3. armije su obavestile i dale naređenja vazduhoplovstvu.

Komanda 1. armije — „Za vreme artiljerijske pripreme avijacija će masovnim i ešeloniranim napadima dejstvovati na prednji kraj neprijateljske odbrane na liniji Opatovac—Mohovo—Lovaš—Tovarnik—Ilinci. Za vreme udara avijacije pešadija, artiljerija i tenkovi obeležavaju svoje položaje ispaljivanjem serije zelenih raketa od 3 do 5 u pravcu neprijatelja.

U fazi borbe u neprijateljskoj dubini sve jedinice obeležavaju svoje dostignute položaje ispaljivanjem zelenih raketa u neprijatelja.

Od 10. do 20. aprila na kupolama tenkova nalaziće se ucrtani trouglovi bele boje čije su strane dugačke 30 cm.

Na liniji fronta avioni održavaju vezu sa radio-stanicom za navođenje, kojom rukovodi vazduhoplovni oficir za navođenje, koji određuje i nove ciljeve avionima u vazduhu.

Osim raketa, tenkovi u dubini neprijateljske odbrane, mogu održavati vezu sa avionima u vazduhu i radio vezom.”³²⁰

Komanda 3. armije — „U toku 11. aprila avijacija će vršiti izviđanje rejona Osijek, Valpovo, Đakovo, Našice i svih komunikacija u tim rejonima. Pred mrak tući neprijateljsku živu silu i tehniku u Đakovu i Našicama.

12. aprila do zore izvidati južnu obalu reke Drave u rejonima Osijek, Valpovo, Donji Miholjac, Našice, Đakovo, Vukovar, pružiti podršku nastupanju naših trupa u borbama za mostobran na reci Dravi. Naročito osmatrati rejon Donji Miholjac, selo Valpovačka Gorica, selo Vinogradci, selo Marinci i tući u tim rejonima neprijatelja od zore pa do 12 časova.

Jedan deo snaga odvojiti za saradnju sa suvozemnim trupama i za uništenje u prvom redu neprijateljske artiljerije.

U toku 12. aprila trupe 3. armije neće vršiti prebacivanje motorizovanih jedinica na južnu obalu reke Drave stoga u toku ovoga dana tući svu motorizaciju koja bude osmotrena na južnoj obali Drave.

Naše trupe označavaće liniju fronta belim čaršavima.

Na ostalim otcsecima fronta (I i II armija) naše trupe obeležavaće zauzete položaje serijom zelenih raketa ispaljenih u pravcu protivnika, a tenkovi će imati kupole ofarbane belom bojom

Na osnovu direktive Generalštaba JA i planova sadejstva sa 1. i 3. armijom štab Grupe vazduhoplovnih divizija je detaljno razradio i konkretizovao zadatke pukovima za 12. april i naprezanje četiri izlaska u toku dana za svaki ispravni avion. Prvi udar trebalo je da otpočne svim ispravnim avionima u 07,00, a drugi takođe svim

Arhiv VII, kut. 259, reg. br. 39/1.

Arhiv VII, kut. 21, reg. br. 7—1.

avionima po izvršenju prvog u vremenskom razmaku koji je bio nužan za povratak u baze, punjenje aviona gorivom, mazivom i ubojnim sredstvima i dolazak do cilja. Na dan proboja 12. aprila 1945. vazduhoplovni pukovi su dobili zadatke da tuku sledeće ciljeve i objekte

U prvom udaru:

111. lovački puk — ciljeve br. 13 (Osijek), br. 16 (Donji Miholjac) i br. 17 (Našice);

112. lovački puk — ciljeve br. 3 (Tovarnik), br. 8 (Nijemci), br. 7 (Ilača — Sidski Banovci);

113. lovački puk — ciljeve br. 1 (Mohovo), br. 2 (Lovaš), br. 5 (Sotin);

421. jurišni puk — ciljeve br. 14 (selo Bizovac, selo Petrijevci, selo Ladimirovci), br. 15 (selo Marjanci, selo Vinogradci, selo Bošanjevci);

422. jurišni puk — ciljeve br. 6 (Čakovci), br. 7 (Ilača — Sidski Banovci);

423. jurišni puk — ciljeve br. 1 (Mohovo), br. 2 (Lovaš), br. 3 (Tovarnik), br. 4 (Ilinci).

U drugom udaru:

111. lovački puk — udar po komunikacijama Osijek — Donji Miholjac — Našice;

112. lovački puk — ciljeve br. 8 i 10 (selo Nijemci, selo Orolik);

113. lovački puk — ciljeve br. 9 i 12 (Negosavci i Vukovar);

421. jurišni puk — cilj br. 17 (Našice);

422. jurišni puk — ciljeve br. 8. i 10;

423. jurišni puk — ciljeve br. 5, 6 i 7 (Sotin, Čakovci, Ilača).³²⁸

Dvanaestog aprila u 4,45 časova, posle artiljerijske pripreme, jedinice 1. armije su izvršile juriš, probile srem-ski front i produžile gonjenje neprijatelja. U toku 12. i 13. aprila uspelo im je da oslobode sva mesta do linije Vukovar — Vinkovci — Županja i da oslobode Vinkovce i Vukovar.

Posle forsiranja reke Drave, 3. armija je u toku 12, 13, 14. i 15. aprila očistila područje Osijek, Naš ce, Donji Miholjac i oslobodila ova mesta, a 15. aprila, obuhvatom

²⁸ Zbornik, t. X, knj. 2, dok. 134.

Našica sa jugoistoka, razbila neprijateljske snage na desnom krilu njegovog prihvatnog položaja, pre nego što je uspeo da ga organizuje i posedne. Sem toga brzim prodorom jedinica 3. armije u rejon Našica, snage nemačkog 34. armijskog korpusa, koje su odstupale pred 1. armijom, bile su razdvojene od onih koje su se povlačile pred 3. armijom.

Jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su, sa aerodroma Bački Brestovac, Kupusina (Sombor) i Klenak potpomagale operacije 1. i 3. armije.³²⁹

Prvi udar jurišne avijacije 12. aprila izvršen je od 07,30 do 07,40 časova, a lovačke od 07,45 do 07,55 časova. Dvanaestog aprila jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 250 uspešnih borbenih letova. Bombama, raketama, topovskom i mitraljeskom vatrom tučena je živa sila i tehnika neprijatelja u rejonima: Sotin, Mohovo, Lovaš, B zovac, Petrijevci, Ladimirovci, Marjanci, Vinogradci, Bošanjevci, Čakovci, Ilača, Ilinci, Osijek, Donji Miholjac, Našice, Vukovar, Vinkovci, Strizivojna, Otok, Županja.

Izvidanjem iz vazduha 12. aprila je bilo ustanovljeno:

Od 5,25 do 7,15 časova u Mohovu jedna poljska baterija, u Valpovu požar, u Vinkovcima vod pešadije, na železničkoj stanici Straživojna jedna kompozic'ja oko 40 vagona sa lokomotivom prema zapadu na železničkoj stan'ci Mikanovci jedna kompozicija od 30 vagona sa lokomotivom prema istoku, u Miholjcu 30 neprijateljskih vojnika, u Bizovcu 7 automobila.

Od 9,45 do 11,40 časova od Sot'na prema Vukovaru u pokretu 8 topova po'jske artiljerije, na železničkoj stanici Vinkovci četiri kompozicije od po 30—40 vagona i dve lokomotive, na drumu Vinkovci—Vukovar 7 automobila i 10 kola, na železničkoj stanici Našice kompozicija od 20 vagona.

Od 10,25 do 10,30 časova na drumu Sotin—Vukovar—Osijek—Valpovo—Đakovo—Vinkovci kretanje kola i automobila prema zapadu, od Orolika prema Vinkovcima petoro kola u pokretu, na železničkoj stanici Mikanovci kompozicija od 25 vagona i platforme na kojima su natovareni artiljerija i vojnici.

Od 12,55 do 14,10 časova na drumu Orolik—Vinkovci mnogo kola i automobila u pokretu, na drumu Vukovar—Vinkovci neprijateljske jedinice u pokretu, u Koški 5 automobila, na železničkoj stanici Vinkovci pet kompozicija i jedna lokomotiva okrenuta prema zapadu.

Neprijateljska protivavionska artiljerija dejstvovala je iz Vinkovaca sa dve baterije, iz Vrbanje jednom i iz Jakovca jednom.

U toku 12. aprila štab Grupe vazduhoplovnih divizija je dobio nekoliko depeša od štabova armija u kojima se traži intervencija avijacije. Tako je od štaba 1. armije primljena depeša u 9,25 sa zahtevom da avijacija tuče Orolik, Negoslavce i Vukovar, i zahtev da se ciljevi obrađuju najmanje 20 minuta. U 9,55 štab 1. armije je depešom tražio: „Naneti masovni udar na Ilaču, Sidske Banovce, Tovarnik i Sotin gde ima neprijateljske artiljerije". U 14.00 od štaba 2. armije je primljena depeša sledeće sadržine: „Pored javljenih ciljeva 12. aprila 1945 treba tući komunikaciju desnom obalom Bosne, od Maglaja do ušća Paklenice (Đukanova meh.). Noćas od 20. časova desnom obalom Bosne od Maglaja za Doboj prolazi oko 300 neprijateljskih motornih vozila i jaka kolona pešadije sa artiljerijom". U toku 12. aprila, a takođe i narednih dana primane su slične depeše od štabova armija u kojima se tražila pomoć avijacije.³³⁰

Udare po neprijatelju, jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su produžile u toku 13. aprila. Ovoga dana su izvršile 78 borbenih letova. Tučena je živa sila i tehnika neprijatelja u rejonima: Osijek, Đakovo, Našice, Vinkovci, Strizivojna, Otok, Cerna, Županja.

Izviđanje iz vazduha vršeno je od 6.25 do 17.40 časova. Ustanovljen je na komunikacijama Vinkovci — Strizivojna — Brod pokret pešadije, automobila i kola prema zapadu; po drumu Osijek — Našice — Đakovo — SI. Brod i Vinkovci — Županja — SI. Brod pokret automobila i kola u oba pravca.

Neprijateljska protivavionska artiljerija otvarala je vatru i to jedna baterija iz Vinkovaca, dve iz Strizivojne i tri iz Broda.

Posle napuštanja Vinkovaca i Našica delimično razbijene snage nemačkog 34. armijskog korpusa, povlačeći se sa sremskog fronta prema zapadu, zadržale su se na liniji selo Viljevo, selo Feričanci, selo Gorjanci, Đakovo, selo Jaruge. Na toj liniji neprijatelj je imao nameru da

³³⁰ Zbornik t. X, 2. dok. 135.

spreči 1. i 3. armiji prodor kroz Slavoniju, omogućiti izvlačenje nemačkog 21. brdskog korpusa iz doline reke Bosne, a zatim zajedno sa tim snagama stabilizuje front na liniji Virovitica — reka Ilova — reka Una.

U duhu direktive Generalštaba od 9. aprila 1. armija je produžila napade na neprijatelja koji se grčevito branio na uzastopnim linijama. Ona se u toku 14, 15. i 16. aprila približila liniji Slavonska Požega, Pleternica, Slavonski Brod i do ove linije oslobodila sva mesta u zoni nastupanja.

U toku 16, 17 18. i 19. aprila 3. armija goneći neprijatelja zauzela je Voćin, Daruvar i mnoga druga mesta u Podravini i pripremila jedinice za napad na Viroviticu.

Jurišne i lovačke vazduhoplovne jedinice su 14. aprila izvršile 40 uspešnih borbenih letova. One su tukle živu silu i tehniku neprijatelja u rejonima: Strizivojna, Đakovo, Našice i SI. Brod.

Iz vazduha su izvidane komunikacije između Mikanovaca i Strizivojne, između Đakova i Strizivojne, drum Našice — Slavonska Požega, komunikacije između Strizivojne i SI. Broda.

Petnaestog aprila jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 91 borbeni let. Jurišnim i lovačkim avionima su deystvovalе po neprijateljevoj živoj sili i tehnici u rejonima Našice, Čačinci, Slavonska Požega, Đakovo, Strizivojna, SI. Brod.

U vremenu od 5.55 do 11.10 časova, 15. aprila, izvidani su iz vazduha drumovi Donji Miholjac — Našice, Đakovo — Strizivojna, Našice — Slavonska Požega, rejon SI. Brod, Andrijevcі, Garčin, pruga SI. Brod — Kapela.

Tokom 16. aprila vazduhoplovne jedinice su izvršile 53 borbena leta. One su tukle neprijatelja u rejonima Čačinci, Podravska Slatina, Virovitica, Slavonska Požega, SI. Brod i Andrijevića.

Od 5.35 do 15.00 časova izvidane su iz vazduha sve komunikacije u rejonima: Našice, Podravska Slatina, Slavonska Požega, SI. Brod, Nova Gradiška, Suhopolj.

Neprijateljska protivavionska artiljerija je deystvovala iz Virovitice sa tri baterije, iz Bukovca sa četiri, a iz SI. Broda sa dve baterije.

U izvršavanju borbenih zadataka 15. aprila u rejonu Strizivojna poginuli su pilot — jurišnik potporučnik Vasa Gojković i strelac Miodrag Trifunac. Avion na kojem su leteli bio je oboren od neprijateljske PAA.

Prva armija je u toku 17, 18, 19, 20. i 21. aprila vodila teške borbe, naročito oko SI. Broda, Pleternice i Slavonske Požege. Konačno joj je uspelo da oslobodi ova mesta i da nastavi gonjenje ka liniji reka Ilova — Biogora.

Dvadeset prvog aprila su završene oštre borbe koje su osam dana vođene na prostoru između Đakova, Slavonske Požege, Slavenskog Broda i reke Save. Nemački 34. korpus je uz velike žrtve uspeo da ostvari zadatak koji mu je postavljen. On je zadržao 1. armiju nedelju dana i omogućio da se prebace jedinice 21. brdskog korpusa na levu obalu Save, koje su u znatnoj meri ojačale neprijateljske snage na savskom pravcu.

U toku 20. i 21. aprila jedinice 3. armije su nastavile gonjenje neprijatelja Podravinom.

Grupa vazduhoplovnih divizija je, i pored velike udaljenosti aerodroma od linije fronta, nastavila 17, 18, 19. i 20. aprila da potpomaže operacije 1. i 3. armije.

Vazduhoplovne jedinice su u toku 17. aprila izvršile 27 borbenih letova. Bombama, raketnim zrnima, topovskom i mitraljeskom municijom napadale su neprijateljsku živu silu i tehniku u rejonima Moslavina, Suhopolj, Slavonska Požega, Adrijevci, Brod, Nova Gradiška.

Iz vazduha su izviđane komunikacije Moslavina — Podravska Slatina — Virovitica, Strizivojna — SI. Brod — Pleternica Bos. Brod — Derventa, selo Bukovlja — SI. Brod, SI. Brod — selo Rušćica, Andrijevci — SI. Brod, SI. Brod — Nova Gradiška, Našice — Slavonska Požega.

U toku 18. aprila jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 22 borbena leta. Dejstvima iz vazduha uništavana je živa sila i tehnika neprijatelja u rejonima Cačinci, Suhopolj, Virovitica, Garčin, SI. Brod, Slavonska Požega, Nova Gradiška.

Protivavionska artiljerija je otvarala vatru na naše avione iz Bukovlja jednom baterijom, iz Broda sa četiri, iz Oriovca jednom, iz Batrine sa dve i iz Nove Gradiške jednom baterijom.

Devetnaestog i 20. aprila jurišne i lovačke jedinice su izvršile 37 borbenih letova. One su tukle neprijatelja u rejonima SI. Brod, Batrina, Nova Gradiška.

Iz vazduha su izviđani rejoni SI. Brod, Batrina, Stara Gradiška, Pleternica i komunikacije između ovih mesta; Podravska Slatina, Suhopolje, Virovitica i komunikacije između njih.

Avionima „JAK-1" 21. aprila izvršeno je 30 borbenih letova. Jurišni avioni ovoga dana nisu leteli na borbene zadatke. Mitraljirana je živa sila i tehnika u rejonima Suhopolje, Virovitica, Nova Gradiška i Oriovac.

Iz vazduha su 21. aprila izviđani rejoni Virovitica, Moslavina, Suhopolje, Nova Gradiška, Oriovac, Batrina, SI. Kobaš, Pitomača i komunikacije na teritorijama ovih rejonu.

Kao što se vidi intenzitet podrške 1. i 3. armije je opao sa njihovim udaljavanjem od rejonu baziranja avijacije. Sva nastojanja da se vazduhoplovne jedinice prebazuju na aerodrome bliže frontu kopnenih snaga, ostale su bez uspeha.

U vremenu od 21. aprila do 3. maja 1945. godine jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija nisu izvršavale borbene zadatke zbog nedostatka goriva i velikog udaljenja aerodroma od linije fronta. Tek posle pristizanja goriva i prebaziranja, 4. maja 422. jurišnog i 112. lovačkog puka na aerodrom Mađarmečke, vazduhoplovne jedinice su nastavile sa izvršavanjem borbenih zadataka.

Prva i 3. armija su u vremenu od 21. aprila do 3. maja, a to je u periodu kada nisu dobijale pomoć od vazduhoplovstva, stigle na liniju reka Drava — Bilogorska Ilova i oslobodile Đurđevac, Koprivnicu, Garešnicu i druga mesta.

Treća armija, potiskujući snage nemačke 22. i 11. divizije, zauzela je 4. maja Bjelovar i do mraka 5. maja naterala neprijatelja da se povuče na liniju Ludbreg, Varaždinske Toplice.

Getvrtog maja 1. armija je nastavila gonjenje neprijatelja u pravcu Ivanić-Grada, Čazme i sela Sveti Ivan Zabno. Po izbujanju na liniju ovih mesta 5. maja širokim frontom se približavala Zagrebu.

Vazduhoplovne jedinice su 4. maja vršile samo izviđačke zadatke. Ovoga dana piloti su, izviđali rejon Koprivnice, drum Koprivnica — Varaždin, rejone Varaždina, Sunje, i Siska, drumove Koprivnica — Kr.ževci, Bjelovar — Sveti Ivan Zabno, i Čazma — Ivanić Grad.

Petog maja jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 39 uspešnih borbenih letova. Bombama, raketama, topovskom i mitraljeskom vatrom tučena je neprijateljska živa sila i tehnika u rejonima Križevci, Sunja, Vrbovac, Dugo Selo i Ivanić-Grad.

Iz vazduha su izviđani rejoni Koprivnice, Varaždina, rejon Sveti Ivan Zabno, rejon Sunje, Siska i Ivanić-Grada.

U vremenu od 6. do 15. maja jedinice 1. i 3. armije su, goneći neprijatelja, zajedno sa ostalim jedinicama JA, oslobodile celu zemlju.

Jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su 6. maja izvršile 70 borbenih letova. Dejstvovala su po neprijatelju u rejonima Dugo Selo, Zagreb, Karlovac, Jastrebarsko, Samobor, Varaždin, Sveti Petar, Čvrstec, Orehovec, Sisak, Lekenik, Klinac. Potpomagale su dejstva kopnenih snaga u oslobađanju Koprivnice i ostalih mesta na tom pravcu.

Vršile su izviđanje komunikacija Karlovac — Zagreb, Sisak — Zagreb, Varaždin — Zagreb, Koprivnica — Varaždin — Ptuj, Zagreb — Zidani Most — Celje — Maribor.

U toku 7. maja avionima „11-2" i „JAK-1" izvršeno je 50 uspešnih borbenih letova. Dejstvima iz vazduha uništavana je živa sila i tehnika neprijatelja i uspešno potpomagano napredovanje kopnenih jedinica. Neprijatelj je tučen u rejonima Varaždin, Vratno, Komin, Sesvete, Zagreb. Istovremeno su izviđani ovi rejoni.

Podržavale su dejstva kopnenih jedinica pri oslobađanju Ivanić-Grada, Križa, Kloštar-Ivanića, Gradeca, Dubravu, Lupoglav, Dugo Selo i još mnogo drugih naseljenih mesta.

Jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršavale borbene zadatke i u toku 8. maja. Ovoga dana su imale 31 borbeni let. Tukle su bombama, raketama, topovima i mitraljezima po neprijatelju u rejonima: Zabok, Krapina, Brestovac, uspešno su potpomagale nastupanje

naših armija. Tog dana avijacija je pomagala jedinice 2. armije prilikom oslobođenja Zagreba.

Posle 8. maja 1945. borbena aktivnost jedinica Grupe vazduhoplovnih divizija svela se na izviđanje lovcima. Desetog maja 112. lovački puk je izviđao pravac kretanja i dostignute linije prednjih odreda 3. armije u nastupanju ka Ptuju i Mariboru, a 113. lovački puk je 15. maja izviđao komunikacije na pravcu Maribor — Slovengradec i dalje prema Gracu i Celovcu i po potrebi tukao neprijatelja topovskom i mitraljeskom vatrom.³³¹

Iz navedenih primera i iz podataka o izvršavanju borbena zadataka Grupe vazduhoplovnih divizija, u periodu od 12. aprila do 15. maja 1945. vidi se da je naša 2. armija, posle forsiranja reke Bosne i dalje u ofanzivnim operacijama do konačnog oslobođenja zemlje, imala malu pomoć od vazduhoplovstva. Sa izuzetkom nekoliko borbena zadataka oko Doboja, Dervente, Karlovca, Jastrebarskog i Zagreba, jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija nisu bile u mogućnosti da sadejstvuju operacijama 2. armije. Uzrok tome je bio akcioni radijus aviona „11-2" i „JAK-1" koji, zbog udaljenosti aerodroma od linije fronta, nisu bili u mogućnosti da prate brzo napredovanje jedinica 2. armije kroz Bosnu. Osim toga, neprijatelj je bio žilaviji i davao je znatno više otpora jedinicama 1. i 3. armije. Iz tih razloga je direktivom Generalštaba JA od 9. aprila 1945. borbena aktivnost Grupe vazduhoplovnih divizija bila usmerena pretežno na pomoć operacijama 1. i 3. armije.

U maju 1945. četničke snage jačine oko 8.000 ljudi, predvođene Dražom Mihailovićem pošto se nisu mogle probiti na zapad, kretale su se prema prostoriji Goražde, Foča, Sćepanpolje, Ulog. Po oslobođenju Slavonije i Bosne skupljene ustaše u jačini od oko 3.000 ljudi zauzele su naseljena mesta na desnoj obali Save u uglu između reka Save i Bosne sa centrom u Odžaku.³³² Svi pozivi da se predaju ostali su bez uspeha. To je bilo u vreme kada su okupatorske snage već kapitulirale, zemlja oslobođena i rat zvanično završen na svim ratištima u Evropi.

³³¹ Arhiv VII, kut. 1463, reg. br. 3/2, kut. 1464, reg. br. 5/5.

Arhiv VII, kut. 1451, reg. br. 13/2—7. Zbornik, tom. X knj. 2, dok. 210, 216.

Za likvidaciju četnika i ustaša bio je određen 3. korpus JA.

Po naredenju Generalštaba JA i štaba vazduhoplovstva, štab Grupe vazduhoplovnih divizija je, za podršku 3. korpusu u likvidaciji četnika i ustaša, odredio 421. jurišni vazduhoplovni puk. U tu svrhu je puk prebaziran 9. maja sa aerodroma Kupusina (Sombor) na aerodrom Rajlovac, a 21. maja sa aerodroma Rajlovac na aerodrom Laćarak (kod Sremske Mitrovice). Sa aerodroma Rajlovac je vršio borbene zadatke u sadejstvu sa jedinicama 3. korpusa za likvidaciju četnika, a sa aerodroma Laćarak za likvidaciju ustaša.

Borbe za likvidaciju četnika završile su se 15. maja 1945. 421. jurišni puk je, u sadejstvu sa jedinicama 3. korpusa, vršio borbene zadatke 10, 11, 12, 13, 14. i 15. maja. Desetog maja je tukao neprijatelja u rejonima sela Mokri Do, Ljubuča, Ozime i Tušila. Jedanaestog maja je tukao neprijatelja u selu Obalj i na planini Dumoš, 12. maja neprijatelja na putu Kalinovic — Foča, 13. i 14. maja je potpomogao 3. korpus u likvidaciji neprijatelja u selima Trbušće, Ljubina, Vrbnica, Zamršten, Popov Most, Curevo i Tjentište, 15. maja 421. puk je potpomogao kopnene snage u likvidaciji četnika u rejonima Kalinovic, Ulog i Trbovljani.

Jedinice 3. korpusa su završile likvidaciju ustaša 25. maja 1945. Naš 421. jurišni vazduhoplovni puk je izvršavao borbene zadatke 21, 22, 23, 24. i 25. maja. Bombama, raketnim zrnima, topovskom i mitraljeskom municijom dejstvovao je po živoj sili i tehnici neprijatelja, njegovim položajima, otpornim tačkama, komunikacijama i drugim objektima na prostoriji: reka Sava od Bosanskog Samca do kanala kod sela Bosanski Svilaj — kanalom na jug do sela Potočani — selo Odžak — Mrka Ada — rekom Bosnom do utoka u Savu.

Za vreme dejstva protiv četnika i ustaša 421. jurišni puk je bio operativno potčinjen štabu 3. korpusa i od njega je direktno dobijao zadatke. U periodu od 10. do 25. maja puk nije imao gubitaka. Neprijateljska protivavionska sredstva su bila vrlo slaba. Zbog toga se moglo duže zadržavati nad ciljem, iskorišćavati do kraja ubojna sredstva i birati najpogodnije manevre u obradi ciljeva.

U periodu priprema 1. 2. i 3. armije za napad, u toku ofanzivnih operacija do konačnog oslobođenja zemlje i u toku podrške 3. korpusa JA za likvidaciju četnika i ustaša na teritoriji istočne Bosne, jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su, u vremenu od 1. aprila do 25. maja, izvršile 1.373 borbena leta u trajanju 1.488 časova i 46 minuta.³³³

One su za to vreme bacile na neprijateljsku živu silu i tehniku, položaje, utvrđenja, komunikacije, naseljena mesta, prolaze preko reka i druge objekte: rasprskavajućih bombi (AO-2,5, AO-6,5, AO-8, AO-10, AO-25, AO-35, AO-50) 13146 komada, fugasnih bombi (FAB-50, FAB-100, FAB-250/650 komada, protivtenkovskih avio-bombi (PTAB) 362 komada, reaktivnih granata (kalibra 82 mm i 132 mm) 1231 komad, 1082 komada (OKV-16), mitraljeskih zrna kalibra 7,62 mm (SKAS) 196.415 komada, mitraljeskih zrna kalibra 12,7 mm (UBS) 44344 komada, mitraljeskih zrna kalibra 12,7 mm (UBT) 3974 komada, topovskih granata kalibra 20 mm (SVAK) 34.300 komada, topovskih granata kalibra 23 mm (VJ/ 102120 komada."'

Od 1. aprila do 25. maja 1945. jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su onesposobile, ubile i uništile: 6 poljskih topova, 9 PA topova, 10 PA mitraljeza, 10 lokomotiva, 160 vagona, 267 kamiona, 358 kola, 2204 neprijateljska vojnika i oficira, 41 konja, 25 automobila, razrušile 101 kuću, izazvale 217 požara i 4. eksplozije.³³⁵

Jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su u istom periodu izvršavale borbene zadatke sa aerodroma: Klenak, Bački Brestovac, Sombor, Mađarmečke (blizu Pečuja), Kalinovac (kod Đurđevca), Pleso, Rajlovac i Laćarak. Aerodromski manevar, u toku napadnih operacija naših 1. 2. i 3. armije, nije ostvaren kako je bilo planirano u pripremnom periodu. Zbog toga vazduhoplovne jedinice nisu mogle pružiti još veću i efikasniju pomoć kopnenim snagama u toku ofanzive. Najveći razlog za ovo je bio nedostatak goriva. Onog dana kada su stigle dovoljne količine goriva za avione izvršeno je prebaziranje 4. maja 422. jurišnog i 112. lovačkog puka na aerodrom Ma-

Arhiv VII, kut. 1453, reg. br. 2/61—10.

Arhiv VII, kut. 1453, reg. br. 2/60—10.

Arhiv VII, kut. 1450, reg. br. 2/76—6.

darmerčke; a 8. maja 423. jurišnog i 113. lovačkog puka na aerodrom Kalinovac. Prebaziranje, na aerodrome oko Velike Gorice, 423. jurišnog i 13. lovačkog puka je izvršeno 12. maja.

Vrhovni komandant JA maršal Tito u pohvali snagama za uspešan proboj sremskog fronta i forsiranje reka Drave i Dunava, a takođe i za uspešno gonjenje neprijatelja, obuhvatio je i jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija. Tako je 14. aprila 1945, između ostalog, u pohvalnici pisalo:...

„Izvanrednu pomoć trupama na zemlji pružila je naša avijacija svojim odličnim sadejstvom u toku celog trajanja operacija. Izražavam svoju zahvalnost svim borcima i rukovodiocima jedinica koje su izvojevale ove sjajne pobeđe.

Neka je slava palim junacima za oslobodenje naše otadžbine. . . .”³³⁶

O borbenom radu jedinica Grupe vazduhoplovnih divizija, u aprilu 1945, pohvalno su pisali komandanti 1. i 2. armije Peko Dapčević i Koča Popović. Komandant 2. armije u depeši od 6. aprila, poslatoj štabu Grupe divizija, ističe rad naše jurišne avijacije u ogromnoj pomoći kopnenim jedinicama za oslobodenje Gračanice, a komandant 1. armije se pohvalno izrazio o radu avijacije, naročito u pomoći kopnenim jedinicama o borbama oko Grunje i pri forsiranju reke Save.³³⁷

Zbog nedostatka goriva za avione, udaljavanje linije fronta od aerodroma i docnije zbog prebaziranja vazduhoplovne jedinice nisu izvršavale borbene zadatke: 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29. i 30. aprila i 1, 2, 3, 9, 11, 12, 13. i 14. maja, a u toku 4, 10. i 15. maja izvršavale su samo izviđačke zadatke.

Na sledećim tabelarnim pregledima se iznose podaci koliko su jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija, u vremenu od 17. januara, kada su počele izvršavati borbene zadatke, do 25. maja 1945, kada su ih završile, izvele borbenih letova, časova letenja, koliko su na neprijatelja bacile ubojnih sredstava i kakvi su bili rezultati borbenog rada.

Vazduhoplovstvo u NOR-u, str. 7.

Arhiv VII, kut. 1466A, reg. br. 1—3.

PREGLED

borbenih letova i časova letenja jedinica Grupe vazduhoplovnih divizija u periodu od 17. januara do 25. maja 1945.

mesec	Letova	Časova letenja	od ukupnog broja naše posade izvršile borbenih letova
januar	832	706	49
februar	970	1056,52	239
mart	1393	1631,25	354
april	1078	1156,16	508
maj	295	332,30	295
S v e g a :	4568	4883,03	1445

Napomena: borbene zadatke su izvršavale naše i sovjetske posade."

Arhiv VII, kut. 1450A, reg. br. 2/75—6, kut. 1450, reg. br. 1—11/4.

PRE GLED

utroška avio-bombi Grupe vazduhoplovnih divizija u vremenu od 17. januara do 25. maja 1945.

mesec	AO- 2,5	AO- 3,5	AO- 6,5	AO-8	AO- 10	AO- 25	AO- 35	AO- 50	FAB 50	FAB 100	FAB 250	PTAB	ZAB
januar	4210				336	1515			916	721	3	1842	
februar	10200				1284	1900				779	1906	970	
m a r t	2274				929	3504			1143	494		9347	
april	7370		1078	20	979		246		440	142	6	362	
m a j	2109			1078	184	708	40	82	16	53			
svega:	26163		1078	1058	3712	7627	286	82	2515	2189	1915	12521	

Napomena: broj bačenih ubojnih sredstava na neprijatelja je ukupan i za naše i za sovjetske posade.""

»" Arhiv VII, kut. 1453, reg. br. 2/60—10 i kut. 1450, reg. br. 1—11/4.

PRE GLED

utroška raketnih granata, topovskih granata i mitraljeskih zrna Grupe vazduhoplovnih divizija od 17. januara do 25. maja 1945.

mesec	rakete granate		topovske granate i mitraljeska zrna				ÜBT	OKV-16
	RS-82	RS-132	VJ	SKAS	SVAK	UBS		
januar	914	2	99100	179141	13932	24368	–	190
februar	1220	44	114230	218085	4835	21445	–	147
mart	1501	2	129340	259810	12465	17970	–	636
april	951	83	65650	148895	28040	36444	–	1082
m a j	197	–	36470	47520	6260	7900	3974	–
svega :	4783	131	444790	853451	65532	108127	3974	2055

Napomena: broj izbačenih ubojnih sredstava na neprijatelja je ukupan i za naše i za sovjetske posade. U dokumentu kut. 1453, reg. br. 2/60—10 stoji da su naše i sovjetske posade u februaru izbacile 1023 topovske granate 20 mm (SVAK). Iz drugih dokumenata se vidi da su samo naše posade, u tom mesecu, izbacile 1692 granate. Ovde se radi o grešci u kucanju. Iz izveštaja poslatih Generalštabu vidi se da su naše i sovjetske posade u februaru izbacile 4.835 topovskih granata kalibra 20 mm (Svak), te se tim koriguje napravljena greška.³¹⁰

³¹⁰ Arhiv VII, kut. 1453, reg. br. 2/60—10, kut. 1450, reg. br. 1—11/4, kut. 22, reg. br. 1—4.

PRE GLED

*ubijenih ljudi i uništenog materijala i borbene tehnike neprijatelja, kao rezultati dejstva Grupe
vazduhoplovnih divizija od 17. januara do 25. maja 1945*

mesec	aviona	PA topova	topova	PA mitraljeza	bacača mina	lokomotiva	vagona	tenkova	oklopnih kola	kamiona	motornih dereglija	dereglija	čamac	hangera	magacina	mostova	kola	konja	kuća	proizvedeno požara	proizvedeno eksplozija	vojnika	putničkih automobila
januar		8	23	5	1		19		230						9		231			41		1782	
februar		15	23		8	78	2		503	1					3	1	306			81	24	1419	
mart	1	74	33		13	74	21		335		50				7	1	226			129	49	2072	
april		9	6		10	158			169								179	23	85	115		886	25
m a j				10			2		98								179	18	16	102	4	1318	
svega	1	106	85	10	5	32	312	42	1	1335	1	50			19	2	1121	41	101	468	77	7477	25

Napomena: rezultati borbenih dejstava su ukupni i naših i sovjetskih posada.®

Arhiv VII, kut. 1453, reg. br. 2/5—20, kut. 1450, reg. br. 2/76—6, kut. 1450, reg. br. 1—11/4.

3. ZAKLJUČAK

Ako se uzme period od 11. novembra 1944, kada je počela preobuka specijalista, do 15. marta 1945, kada su naši štabovi, jedinice i ustanove bili u mogućnosti da samostalno održavaju i opslužuju letaćki i drugi materijal, da samostalno izvršavaju borbene zadatke i da samostalno rukovode svim poslovima, onda to jasno govori šta se i kako se može mnogo uraditi za relativno kratko vreme. Ovome treba dodati i činjenicu da, do tog vremena, niko nije ništa znao o vazduhoplovnoj tehnici koja nam je bila data. Uz ovo valja dodati da je ljudstvo za popunu jedinica Grupe vazduhoplovnih divizija sakupljano sa svih strana. To znači i iz kopnenih jedinica i sa terena. Većina vazduhoplovaca do tada, silom prilika, nije obavljala svoje stručne poslove više od tri godine.

Kakvi su faktori uticah da se postignu ovako krupni uspesi? Prvo visok moral, politička svest, volja, zalaganje i preguća svakog pojedinca da što brže ovlada materijom svoje funkcionalne dužnosti. Drugo, visoka stručna sprema i bogato ratno iskustvo sovjetskih oficira, podoficira i boraca i umešnost da to sve prenesu na naše ljude. Treće, radna disciplina, sistem rada, striktan plan i program nastave koji se morao do detalja ispunjavati. Četvrto, stručna predsprema većine naših vazduhoplovaca.

Od 17. januara do 25. maja 1945. jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija su izvršile 4.568 borbenih letova (skupa naše i sovjetske posade). Za to vreme su uništile ili oštetile 1 avion, 191 top, 10 PA mitraljeza, 5 bacača mina, 32 lokomotive, 312 vagona, 42 tenka, 1 oklopna kola, 1.335 kamiona, 1 deregliju, 50 čamaca, 19 magacina, 2 mosta, 1121 kola sa konjskom i volovskom zapregom, 25 putničkih automobila, srušile 101 kuću, izazvale 468 požara i 77 eksplozija, ubile 41 konja i 7.477 neprijateljskih oficira i vojnika. Navedeni podaci jasno ukazuju na to da je doprinos vazduhoplovstva u proterivanju neprijatelja i oslobađanju zemlje bio veliki.³⁴²

Od ukupnog broja izvršenih borbenih letova naše posade su imale 1445. Samo naše posade su uništile 36 to-

Arhiv VII, kut. 1450A, reg. br. 2/75—6 i kut. 1450, reg br. 2/76—6.

pova, 10 PA mitraljeza, 15 lokomotiva, 179 vagona, 6 tenkova, 463 kamiona, 10 čamaca, 1 magacin sa benzinom i municijom, 25 putničkih automobila, 512 kola sa konjskom i volovskom zapregom, razrušile 116 kuća u kojima su bili smešteni neprijateljski vojnici i štabovi, izazvale 200 požara i 16 eksplozija, ubile 41 konja i 3.235 neprijateljskih oficira i vojnika. Ovi podaci govore o tome da su naši letaći iz rata izašli sa solidnim borbenim iskustvom, koje je davalo čvrstu osnovu za dalji pravilan i konstruktivan rad.

Borbena dejstva Grupe vazduhoplovnih divizija izvođena su za račun i u sadejstvu sa 1, 2. i 3. armijom i posebno sa jedinicama 3. korpusa u likvidaciji četnika i ustaša. Naši letaći su prošli kroz sve borbene zadatke koji dolaze do izražaja u sadejstvu kopnene vojske i avijacije. Naše vazduhoplovne jedinice svojim dejstvima u podršci armijama doprinele su bržem i uspešnijem izvršavanju njihovih zadataka. One su nanosile neprijatelju velike gubitke i smanjivale gubitke sopstvenih trupa. Naši jurišnici i lovci su, ispred boraca u prvim linijama, uništavali neprijateljske tenkove, mitraljeska gnezda, otporne tačke i sve ono što im je smetalo u bržem i efikasnijem napredovanju.

U periodu borbenih dejstava Grupe vazduhoplovnih divizija zajednički su se borile i saradivale sa kopnenim jedinicama. Starešine kopnenih jedinica nisu do tada imale iskustva u održavanju veze sa avionima u vazduhu, u traženju njihove pomoći, u navođenju na ciljeve, itd. Naši letaći nisu imali iskustva u sadejstvu sa kopnenim jedinicama. Zahvaljujući tesnom sadejstvu u bojevima i operacijama i jedni i drugi su stekli dragocena iskustva u zajedničkom borbenom radu. Naročito je to došlo do izražaja u januaru u odbijanju neprijateljske protivofanzive u Sremsu, u februaru u istočnoj Bosni u borbama sa neprijateljem na komunikacijama, u naseljenim mestima i oko prelaza preko vodenih pregrada, u martu u borbama u Baranji za likvidaciju neprijateljskih mostobrana i u toku ofanzive naših armija za konačno oslobođenje zemlje u aprilu i maju 1945.

Borbena dejstva jedinica Grupe vazduhoplovnih divizija imala su poseban značaj za naše letaći i tehničko osoblje, za vazduhoplovne komande i štabove, za pozadin-

ske organe i za dalji razvoj našeg vazduhoplovstva. U relativno kratkom periodu naše tehničko osoblje naučilo je ne samo da pravilno rukuje i održava poveren mu materijal nego u nuždi i da ga samo pronalazi i stvara da bi se potpuno i brzo zadovoljile potrebe koje je nametala situacija. Letači su sticali iz dana u dan borbena iskustva i učili se na samom frontu — tamo gde se moglo najviše naučiti.

Komande i štabovi vazduhoplovnih jedinica, koji do tada nisu imali iskustva u borbenoj upotrebi avijacije, naučili su da pravilno daju predloge komandama kopnenih jedinica za upotrebu avijacije, da pravilno cene kopnenu i vazduhoplovnu situaciju i da pripremaju jedinice za borbena dejstva. Oni su shvatili ulogu i značaj prebaziranja, uređenja aerodroma, i značaj i teškoće materijalnog snabdevanja u ratnim uslovima.

Neprijateljsko vazduhoplovstvo je bilo tako slabo da se, sa izuzetkom tri slučaja, nije pojavljivalo u rejonima borbenih dejstava Grupe vazduhoplovnih divizija. Sledstveno tome jedinice naših 1, 2. i 3. armije nisu trpele od neprijateljskih udara iz vazduha. S druge strane, naša avijacija je ostala bez borbenog iskustva u vazдушnim borbama, jer nije imala prilike da se sretne sa neprijateljskom avijacijom u vazduhu. Iz tih razloga su se jedinice 11. lovačke divizije morale preorijentisati na izvršavanje lovačko-bombarderskih borbenih zadataka. Tako su naši piloti-lovci izašli iz rata bez iskustva u najvažnijem borbenom elementu lovačke avijacije.

Sovjetske jedinice su bile potčinjene 17. vazdušnoj armiji, a samo operativno uključene u operacije naše armije. Sovjetski drugovi iz komandi i štabova grupe „Vitruk“ su nastojali da budu bliže 17. vazdušnoj armiji; a težnja Grupe vazduhoplovnih divizija je bila da se bude što bliže kopnenim snagama koje su jurišne i lovačke jedinice podržavale. Sve je ovo uticalo na baziranje i prebaziranje vazduhoplovnih jedinica i ustanova. Rukovodstvo sovjetske grupe „Vitruk“ isticalo je potrebu baziranja na teritoriji Bačke i Mađarske. Mi smo, naprotiv, isticali potrebu da se pukovi iz Klenka prebaziraju na aerodrome oko Slavenskog Broda, a pukovi iz Bačke na operativne aerodrome oko Daruvara i Bjelovara i dalje na aerodrome

oko Zagreba. Težnja Grupe vazduhoplovnih divizija je bila da lovačke i jurišne jedinice budu bazirane što bliže frontu, naročito za vreme ofanzivnih operacija armije. Nismo uspeh da se sa sovjetskim drugovima u tome sporazumemo. Zbog toga su vazduhoplovni pukovi u Klenku i oni u Bačkoj ostali sve do 4. maja na istim aerodromima na kojima su bazirani pre početka ofanzivnih operacija kopnenih snaga.

Tako su naše armije, za vreme gonjenja neprijatelja u završnim operacijama, bile bez pomoći avijacije, a mogli su je imati da je izvršeno prebaziranje na nove aerodrome bliže frontu. Na primer, naša 2. armija je izvodila ofanzivne operacije, počevši od reke Bosne do završetka rata, bez pomoći avijacije, pošto to radijus dejstva avionima nije omogućavao. Dok su se naše armije približavale Varaždinu, Zagrebu i Karlovcu i nastupale dalje, vazduhoplovne jedinice su još bazirale u Sremu i Bačkoj, a to je znatno otežavalo izvršavanje borbenih zadataka. Tek se uspeo da se 4. i 8. maja prebaziraju dva puka lovačke i dva puka jurišne avijacije na aerodrome oko Đurđevca i Mađarmečke. To je donekle ublažilo odsustvo ranijeg približavanja vazduhoplovnih jedinica frontu.

To što je bilo poteškoća u snabdevanju, naročito pogonskim materijalom, donekle opravdava težnju da se vazduhoplovne jedinice ne udaljavaju od baza snabdevanja. Kriza u snabdevanju pogonskim materijalom došla je do izražaja u aprilu i maju 1945. Ali se i taj problem mogao rešiti, bar onako kako se rešavao za druge jedinice u sastavu 17. vazdušne armije One nisu imale zastoja u borbenim dejstvima zbog nedostataka pogonskog materijala. Međutim, jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija nisu izvršavale borbene zadatke od 21. aprila do 4. maja 1945. baš zbog nedostatka pogonskog goriva. No, i pored svega toga može se reći da su jedinice Grupe vazduhoplovnih divizija dale veliki doprinos da se neprijatelju nanese što veći gubici, da se slomi i što pre oslobodi zemlja. Naši vazduhoplovci su iz rata izašli sa dobrim borbenim iskustvom i solidnom osnovom za dalji razvoj jedinica ratnog vazduhoplovstva.

Primopredaja jedinica i ustanova izvršena je od 20. aprila do 1. maja 1945. Ovo je učinjeno tek tada, uprkos činjenici da je sastav Grupe vazduhoplovnih divizija bio sposoban, još 15. marta, da uspešno rukuje materijalno-tehničkim sredstvima, da samostalno rukovodi i izvršava borbene zadatke. Sva nastojanja i ubeđivanja, za blagovremeno izvršenje primopredaje, sovjetski drugovi su odbijali sa motivacijom da ima vremena, da će doći i taj dan. Oni nisu hteli da shvate neophodnost osamostaljivanja na svim radnim mestima. Iako su naši ljudi defakto sve radili, sovjetski avijatičari su uporno nastojali da i dalje ostanu učitelji slušaocima, koji su davno uspešno završili školovanje. Tako je nastalo dvovlašće koje je unosilo nervozu u rad, ali nije imalo većih negativnih posledica, jer je bilo sve sporednije od potrebe da se što više da za front i što pre oslobodi zemlja.³⁴³

Krajem maja 1945. jedinice i ustanove Grupe vazduhoplovnih divizija su postepeno prelazile na mirnodopski život i rad. Prema opštoj situaciji u Evropi i našim potrebama komande, štabovi, jedinice i ustanove Grupe vazduhoplovnih divizija su 31. maja bile raspoređene po sledećem.³⁴⁴

Stab Grupe vazduhoplovnih divizija u Zagrebu 42. jurišna vazduhoplovna divizija: štab divizije u Ljubljani 421. puk na aerodromu Skoplje, 422. puk na aerodromu Pleso, 423. puk na aerodromu Ljubljana, 42. samostalna četa za vezu u Ljubljani, specijalna pukovska aeroplanska radionica (spec. PARM) u Ljubljani, rezervna aeroplanska radionica (rez. PARM) u Somboru, pukovske aeroplanske radionice sa pukovima u Plesu, Ljubljani i Skoplju, 42. pokretna aeroplanska radionica (PARM) u Ljubljani.

11. lovačka vazduhoplovna divizija i štab divizije u Skoplju, 111. puk na aerodromu Skoplje, 112. puk na aerodromu Pleso, 113. puk na aerodromu Ljubljana, 11. samostalna četa za vezu u Skoplju, specijalna pukovska aeroplanska radionica (spec. PARM) u Skoplju, rezervna aeroplanska radionica (rez. PARM) u Zemunu, pukovske

Arhiv, kut. 1466/1, reg. br. 7/7—9.

Arhiv VII, kut. 1455, reg. br. 32/2. Zbornik, t. X, knj. 2, dok. 211, 212.

aeroplanske radionice uz svoje pukove u Plesu, Ljubljani i Skoplju.

9. oblasna vazduhoplovna baza (VOB): štab baze u Zagrebu, 78. bataljon aerodromske službe (BAS) u Skoplju, 79. bataljon aerodromske službe (BAS) u Ljubljani, 210. bataljon aerodromske službe (BAS) na aerodromu Pleso, 911. bataljon aerodromske službe (BAS) u Somboru, 912. bataljon aerodromske službe jednim delom na aerodromu Novi Sad, a sa drugim na aerodromu Zemun, 944. PA mitraljeska četa u Ljubljani, 9. četa za vezu u Zagrebu, 9. evakuaciona četa u Zagrebu, 934. inženjerijski bataljon u Zagrebu, 924. auto-bataljon u Zagrebu, 9. intendantsko skladište u Zagrebu.

Radi što uspešnije obuke i efikasnije borbe upotrebe, u slučaju potrebe, pukovi dislocirani na aerodromima Pleso i Ljubljana bili su operativno potčinjeni štabu 42. jurišne divizije, a pukovi dislocirani na aerodrom Skoplje štabu 11. lovačke vazduhoplovne divizije.

U ovakvom rasporedu su jedinice i ustanove Grupe vazduhoplovnih divizija počele mirnodopski život i rad. Istovremeno su bile spremne i borbenu sposobne da čuvaju, zajedno sa ostalim vidovima naše armije, integritet i slobodu nove Jugoslavije.